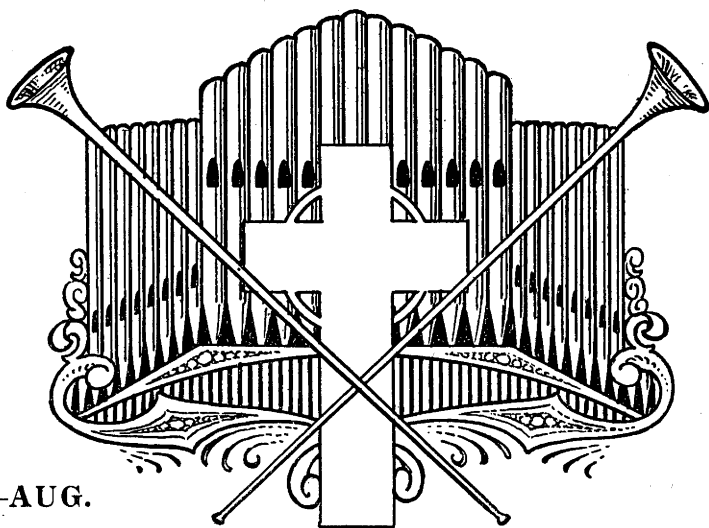

TIDSKRIFT FÖR KYRKOMUSIK OCH SVENSKT GUDSTJÄNSTLIV

JULI—AUG.

1927.

UNDER MEDVERKAN AV

PROFESSOR *OTTO OLSSON*, STOCKHOLM, MUSIKDIREKTÖR *SVANTE SJÖBERG*, KARLSKRONA
SAMT KOMMINISTERN, TEOL. LIC. *KNUT PETERS*, HÄSTHOLMEN

UTGIVEN AV KOMMINISTER *ARTHUR ADELL*, STJÄRNORP

REDAKTIONENS ADR.: *STJÄRNORP*, RT. 4 A. EXPEDITIONENS ADR.: *GLEERUPS FÖRLAG, LUND*

Innehåll:

Kyrkoherde *F. M. Allard*, Örtofta: Församlingssångens konstitutiva moment. — Legationspredikanten *A. O. I. Hellerström*, London: Den anglikanska gudstjänsten: Liturgiens historia. — Professor *Y. Brilioth*, Åbo: Skriftermål och skriftetal. — Privatdocent, Lic. Dr. *A. Allwohn*, Giessen, Tyskland: Liturgiska reformsträvanden i det evangeliska Tyskland, I. — Kyrkoherde *D. Glimborg*, Skeda: Introitus- och gradualcyklarna. — Recensioner: Komminister *K. Peters*: Der deutsche Dom. — Meddelanden. — Från stiftet.

LUND, C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

Pren.-pris 4:50.

Innehållsförteckning.

Uppsatser.

	Sid.
<i>A. Adell</i> : Handboksreformen	27
— » — Gudstjänst	35
— » — Högmässan	51, 65
— » — Inför kyrkosångsmötet	145
<i>F. M. Allard</i> : Församlingssångens konstituerande moment	97
<i>A. Allwohn</i> : Liturgiska reformsträvanden i det evangeliska Tyskland	114, 137
<i>G. Aulén</i> : Musikaliska Akademien och det kyrkomusikaliska examensväsendet....	33
— » — Handboksreformen (diskussionsinlägg)	190
<i>O. Björstedt</i> : Kantorsfrågans nuvarande läge	67
<i>G. Bokander</i> : Individuella kalkar	40
<i>Y. Brilioth</i> : Individuella kalkar	41
— » — Skriftermål och skriftetal	112
— » — Handboksreformen	177
<i>M. Fornander</i> : Svensk kyrkomusik i Tyskland	140, 155
<i>D. Glimborg</i> : Introitus- och gradualcyklarna	124
<i>B. Haglund</i> : Passionsmusik i Stockholm: Bachs Matteuspension	71
<i>A. O. T. Hellerström</i> : Den anglikanska gudstjänsten	104, 131, 148
<i>G. Lindberg</i> : Liturgisk-kyrkomusikaliska strävanden i Nordens kyrkor	22, 36
<i>O. Olsson</i> : Ny koralbok för norska kyrkan	17
— » — John Morén	146
<i>K. Peters</i> : Psalmvalet vid högmässan: II. Gradualpsalmen	10, 58, 74
— » — Den Heliga Nattvarden	42
— » — Till frågan om perikopsystemets uppkomst	55
— » — Om nattvarden liturgiska utgestaltung	86
<i>A. Qvarnström</i> : Dopritualet	153
<i>G. Rosendal</i> : Om sakristians helgd	72
<i>D. Rudin</i> : Historiens vittnesbörd om musiken i gudstjänsten	1
— » — Orgeln och den gudstjänstliga musiken	18
<i>A. Runbäck</i> : Introitus- och Gradualpsalmerna	152
<i>S. Sjöberg</i> : Kyrkokören	81
— » — Handboksreformen	186
<i>L. I. Wahlman</i> : Svenska Margaretakyrkan i Oslo (genmål)	57
<i>H. Weman</i> : Kyrkomusikfesten i Stockholm 13—15 nov. 1926	5
<i>K. M. Westerberg</i> : Svenska Margaretakyrkan i Oslo.....	24
<i>D. Åhlén</i> : Passionsmusik i Stockholm: Schütz' Matteuspension	70

Redogörelser och större meddelanden.

<i>Sjätte allmänna svenska kyrkosångsmötet</i> : Inbjudan	49
Meddelanden och program	76, 129, 158
Mötesredogörelse	161
Jfr i övrigt	95, 145, 177, 192
<i>Kyrkosångens vänner</i>	27, 59

	Sid.
<i>Sveriges allm. organist- och kantorsförening</i>	28
Linköpingskretsen	29
Lundakretsen	126
<i>Sveriges Kyrkosångsförbund</i>	29, 92
<i>Strängnäs, kyrkosångarförbund</i>	63
<i>Vesper i radioprogrammen</i>	14
<i>Examina vid Musikkonservatoriet</i>	15
<i>Prenumerationsanmälan</i>	16, 192
<i>Sången i söndagsskolan</i>	47
<i>Jubilerande kyrkokörer: Karlskrona</i>	63
Maria kyrkokör i Stockholm	79
<i>Koranordningen i Linköpings domkyrka</i>	79
<i>Större utrymme för kyrkokörer å orgelläktaren</i>	127
<i>Svensk högmässa i Frankfurt a. M.</i>	78, 144
<i>Svensk orgelkonsert i Frankfurt a. M.</i>	159
<i>Kreuzkörens i Dresden 700-års jubileum</i>	15
<i>Kyrkomusikskolor i Tyskland</i>	47
<i>Liturgiska och kyrkomusikaliska kongresser i Tyskland</i>	92
<i>Gosskör vid Vor Frelser Kirke i Oslo</i>	79
<i>Handboksrevisionen i England</i>	47
<i>Kyrklig sångfest i Kristinestad i Finland 25—26 juni 1927</i>	46

Recensioner.

<i>A. Adell: Julboken 1926</i>	13
— » — Julhelg för svenska hem	14
— » — Hymnserien för kyrkokörer	45, 78
— » — T. Strand, Uppslagsbok och Matrikel över organister i Linköpings stift..	62
— » — G. Lizell, Det nya handboksförslaget	77
— » — Lunds domkyrkas körsånger	78
— » — Psalmbokseditioner	142
— » — Smend, Vorträge und Aufsätze	157
— » — Anslag för kyrkans vapenhus.....	158
<i>Y. Brilioth: S. Stadener, Skriftermål och skriftetal</i>	112
<i>K. Peters: Y. Brilioth, Nattvarden</i>	42
— » — H. Grisar, Das Missale im Lichte römischer Stadtgeschichte	55
— » — Samlaren, årg. 7	94
— » — Kyrkohistorisk årsskrift, årg. 26	94
— » — Smend, Handagende	95
— » — Der deutsche Dom.....	125
<i>G. Rosendal, Adell och Peters, En liten bönbok; Vid vår kyrkogång</i>	72

In Memoriam.

Musikdirektör <i>Oscar Sandberg</i> , Stockholm.....	13
--	----

Musikbilaga.

	Häfte.
<i>J. S. Bach: Fughetta över melodien till sv. ps. 105</i>	3
<i>H. Cederwall: Preludier för påskhelgen (koralerna 104, 105 och 109)</i>	3
— » — Det är en kostelig ting	11, 12
<i>J. Morén: Motett</i>	6
<i>D. Olsson: Den signade dag</i>	11, 12
<i>O. Olsson: Preludium till sv. ps. 298</i>	6

Församlingssångens konstitutiva moment¹.

Vid en jämförelse mellan de tre historiskt givna arterna av kyrkans sång: altarsången, körsången och församlingssången, framträda tvenne omständigheter. Först och främst finner man, att det ligger i sakens natur, att kyrkans sång endast kan omfatta dessa tre arter: den enes, de fås och de mångas sång. På den logiska sammanläggningens väg kan ej en fjärde kategori åstadkommas utöver dessa tre. De äro också att finna i de kristna kulterna från den romerska kyrkan till de mest extremt reformerta riktningarna. För det andra kan observeras, att dessa tre arter stå i det inbördes förhållandet, att de i det närmaste utesluta varandra, m. a. o. att hos var och en av dem framträda sådana konstitutiva moment, som de andra i regel icke äga.

Mot det första påståendet skulle dock *en* invändning tåla vid att närmare begrundas. Låt vara att talförhållandena, till varandra adderade, ej medgiva någon ny kategori, så kunna dock vardera av de tre kategorierna, ställas *vid sidan* av en annan, bilda åtminstone *en ny komplex*. Man skulle vara frestad att översätta de givna kombinationerna med följande benämningar: solo och kör; kör och menighetssång o. s. v. Vore nu översättningen och förhållandena i övrigt riktiga, förtjänade denna invändning tilltro. Men den följande undersökningen torde ge vid handen, att man kommit på orätt väg. Altarsång och solosång äro ej samma sak utan ur liturgisk synpunkt väsensåtskilda, likaså kör- och församlingssång. Detta vidhålls, enär, såsom den följande framställningen skall visa, samtliga trenne kategorier i regel

hava helt olika karaktäristika eller konstitutiva moment. Det är till en betraktelse av dessa, vi nu skola övergå, i synnerhet vad vidkommer församlingssången.

Denna betraktelse måste för att framhäva den här påstådda väsensolikheten så förlöpa, att vi jämföra församlingssången dels med altarsången och dels med körsången och därefter framställa en syntes av vad vi funnit. Antydningar till vad vi här vilja begrunda hava redan givits i en föregående artikel: »Sången i Guds hus»². Det är dessa antydningar, som i den nuvarande artikeln skulle ytterligare fördjupas, särskilt beträffande församlingssången.

I.

Altarsångens karaktäristikum framgår av en analys av dess ursprungliga gestaltning, som vi återfinna i den gregorianska sången. Ett närmare begrundande av densamma ger vid handen, att *Gudsordet är det dominerande*. Därför finna vi recitationsmomentet mycket framträdande i synnerhet i psalmodierandet. Detta utföres med det naturliga, högtidliga talets rytm. Musiken blir därvid mycket underordnad. Icke en tillstymmelse till melodi förekommer. Man får det intrycket, att ett melodiskt inslag under reciteringens gång t. o. m. skulle »störa», d. v. s. vända uppmärksamheten från Gudsordet till tonerna. Vinsten av »reciteringsmetoden» är, att den bedjande liturgen, besvarad av den bedjande kören, kan *på det mest omedelbara sätt* ge uttryck åt de känslor, som Gudsordet innehåller. Men under reciteringen längtar man dock efter mu-

¹ Tankar till grund vid föredrag under 14:e allm. kyrkliga mötet, 8—11 maj 1927.

² Denna Tidskrift årg. 1926, sidd. 49 ff. och 85 ff.

sikalisk omväxling, efter melodiska inslag. Dessa framkomma ock, såsom det synes, under tvenne förhållanden. Antingen uppträder det melodiösa i *fixa* liturgiska moment, d. v. s. uti sådana, som söndagligen återkomma, ex. benedicamus. Eller också framträder det melodiösa i *upprepade* moment, såsom i antifonen, som omgärdar psalmodien. Här kan »recitationstvänet» lossas, då det är fråga om en redan förut framförd ordalydelse. Härmed är ej sagt, att *alla* upprepade moment skulle på mera melodisk väg uttryckas. Avvägningen mellan det reciterade och det melodiösa måste ske med en klassisk måtta, för att helhetsintrycket skall bliva så fullödigt som möjligt.

Av denna exposé framgår, att liturgens eller försångarens sång är något på samma gång *individuellt* som *rytmiskt i musikalisk mening*. Omedelbarheten i denna sångart främjas bäst dels därigenom, att det är *en*, som sjunger, dels därigenom att den sjungande utan att hindras av den musikaliska rytmens betoningar skall följa *textens egen betoning*.

Om nu församlingssången skall vara till arten skild från altarsången, måste den betecknas i motsats mot det individuellt-rytmiska såsom *socialt-rytmisk*. De många, som sjunga gemensamt, måste stå i vissa relationer inbördes. Därav det sociala draget, och detta möjligöres av det rytmiska momentet. Visserligen kan orgeln sägas intaga en ledande och sammanhållande ställning. Men orgeln är dock icke det väsentliga härvidlag. Vore detta förhållandet, skulle ingen menighetssång vara möjlig utan ett ackompanjerande instrument. Men som vi alla veta, kan unison sång äga rum även utan ackompanjering. Orgelns roll inskränker sig

till att dels lämna bistånd till sammanhållningen, dels giva den ensamt i oktav gående melodien ett harmoniskt underlag. I själva verket är det den musikaliska rytmen, som håller de sjungande samman och ej tillåter någon av dem att gå sina egna vägar utan i stället, om någon kommer i otakt, förr eller senare inordnar honom i det hela.

Det kan nu ha sitt intresse att se, hurudan menighetssången kommer att framträda, om det rytmiska momentet *förstärkes* eller *försvagas*. Ett förstärkande av rytmen (livligare rytmik med hastigare tempo) har den inverkan på det sociala momentet, att detsamma också förstärkes. Därvid framstår, vad vi populärt bruka benämna *slagdängan*. I densamma präglas de rytmiska konturerna kraftigare ut, om man ej genom ett alltför ökat tempo kommer för nära bristningsgränsen, så att sammanhållningen äventyras.

Verkar den kraftigt utpräglade rytmiken en större sammanhållning, så blir det sociala momentet vid en alltmer försvagad rytmik ävenledes försvagat och företer rena upplösningstendenser. Därvid framstår, vad vi populärt bruka benämna *långsläpigheten*. Det är tydligt, att de utjämnade melodierna ha tendens åt detta håll, liksom de kraftigare rytmiska åt motsatta hållet. Det ideala ligger mitt emellan slagdängans och långsläpighetens båda antipoder. De utjämnade melodierna få dock vid ett ej för långsamt tempo rytmisk karaktär med varannan stavelse betonad. Dessa melodier bära ett drag av högtidlighet och värdighet och medföra en viss lätthet att tillägna sig på grund av sin enkla rytmik. De i rytmiskt avseende ojämna melodierna få vid ett ej för hastigt uppdrivet tempo ändå något av lugn och måttfullhet över sig i förening med frisk ur-

sprunglighet. Man kunde dock be-
fara, att den ojämna rytmiken vore
svår för de sjungande att tillägna
sig. Faran synes mig icke så stor,
enär samma rytmiska figurer i regel
upprepas, varigenom rytmiken blir
mera överskådlig och därför lättare
att lära. Efterföljande rytmiserade
koral (H. 136) efter K. S. V:s koral-
bok torde visa detta:

*Alla breve.*¹

1.	⌣	⌣		—	—	—	—		=	=
2.	⌣	⌣		—	—	—	⌣		=	:
3.	⌣	⌣		—	⌣	—	—		=	
4.	⌣	⌣		—	⌣	—	—		=	
5.	⌣	⌣		—	—	—	—		=	
6.	⌣	⌣		—	—	—	—		=	

Av detta rytmiska schema fram-
går, att rad 1, som 2 ggr upprepas,
till rytmen sammanfaller med rad
5, och att rad 2, som 2 ggr upp-
repas, sammanfaller med rad 6 så
när som på sista tonen, och slutligen
att raderna 3 och 4 ävenledes
sammanfalla. Det finnes i nämnda
koral alltså blott 3 rytmiska perio-
der: 1 o. 5; 2 o. 6; 3 o. 4. Dessa 3
perioder äro ock mycket lika. Tar
man bort punkteringarna i mellan-
taktan, blir likheten så gott som
fullständig. Punkteringarna förläna
dock åt rytmen behöflig omväx-
ling.

Man har mycket omstritt de *poly-
rytmiska* taktarternas berättigande
i församlingssång, i synnerhet »tro-
keisk 6-takt med växlande beto-
ning». Det är ju sant, att nutidens
andliga visa väl knappast företer
ett enda exempel härpå (jmf: de s. k.
andliga sångerna), under det att i
den äldre kyrkovisan dylika takt-
arter ej voro ovanliga. Det kunde
kanske i detta sammanhang ha sitt
intresse att överskåda efterföljande
rytmiska schema till H. 45 efter
K. S. V:s koralbok.

	$\frac{3}{2}$	$\frac{6}{4}$	¹	
1.	⌣	⌣	⌣	⌣
2.	⌣	⌣	⌣	⌣
3.	⌣	⌣	⌣	⌣
4.	⌣	⌣	⌣	⌣
5.	⌣	⌣	⌣	⌣
6.	⌣	⌣	⌣	⌣

Frånsett melismen „ i rad 2 och
6 blir detta schema ännu enklare
än det förra, i det att vi här ha blott
2 rytmiska perioder, nämligen rad. 1
och 2, som 2 ggr upprepas, samt
rad. 5 och 6 och vidare rad. 3 och
4, där den rytmiska växlingen upp-
träder, vilken dock väsentligen un-
derlättas, därigenom att melodien
förlöper lika i båda dessa rader.
Svårigheterna synas ej så avskräc-
kande enligt mitt förmenande, på
samma gång som den rytmiska
växlingen har sitt särskilda behag
likaväl som den växlande rytmiken
i »Glädjens blomster» och i slut-
taktan av Bachs Courante i hans
pianosuiter. Ur skönhetsynpunkt
borde denna växling bevaras såsom
en hälsosam motvikt mot nutidens
ofta hemskt enformiga visrytmer.

Härmed lämna vi nu det socialt-
rytmiska momentet, som utvanns
ur en betraktelse av församlingss-
sången jämförd med altarsången, för
att övergå till en jämförelse mellan
församlingssången och körsången.

II.

Angående körsången ha vi i den
anförda artikeln framhållit, att den
är det mest *konstmässiga* uttrycket
för kyrkans sång. Härigenom skil-
jer sig körsången väsentligen även
från altarsången. Därav framgår
den inledningsvis uttalade uppfatt-
ningen, att altarsång och solosång
äro väsentligen olika ting. Natur-
ligtvis kräver en god altarsång ett
visst mått av övning för att komma

¹ ⌣ motsvarar fjärdedel, — motsvarar halvnot, = motsvarar helnot, , motsvarar
åttondedel. Ett komma över tecknen utmärker accenten.

till sin fulla rätt, likasom ett solostycke måste först inövas, innan det kan sjungas. Men det är ett misstag att tro *huvudvikten* vid altarsången ligga på det *musikaliska* momentet, såsom fallet är i solosången. I den senare betyder en av naturen härlig stämma, som fått sin grundliga skolning, ofantligt mycket. Därvid kan den sjungande få tillfälle att briljera med sin röst, visa dess skönhet i olika lägen och nyanser, ådagalägga sin tekniska färdighet i koloratursång m. m. Slutintrycket blir ej blott en måhända intimare bekantskap med den sång, som föredrages, utan ock en stor ära åt mannen, som så kunde hänföra sina lyssnare. I altarsången åter ligger vikten på det sjungna *Gudsordet*, som efter vad vi sett sätter på sången sin avgjorda prägel och även på mannen som sjunger. Han kan genom ett pose- rande framträdande eller genom ett utnyttjande till det yttersta av sin stämmas välljud *skymma* det ord, som han skall frambära. Blev slutintrycket, att hans person för sin sång höljes med en viss ära, är hans uppgift helt och hållet förfelad. Blir slutintrycket, att det bedna gudsordet får mana till bön och delta- gande däri, har han fyllt sin uppgift, även om de musikaliska kra- ven skulle stått något tillbaka. Det har därför ock med allvar ifråga- satts, om solosången ens hör hemma i evangelisk gudstjänst. Så mycket kan sägas, att den åtminstone sak- nar stöd i den äldre traditionen både brukad ensam för sig och brukad i komplexen: solo och kör. Traditi- onens vittnesbörd styrker den vä- sentliga åtskillnad, som här gjorts mellan altarsång och solosång. Den konstitutiva åtskillnad, som göres mellan altarsången och körsången

kan sålunda uttryckas: *i altarsången behärskar Gudsordet sången även i formellt avseende, i körsången däremot behärskar dess konstnä- sighet Gudsordet i formellt av- seende*¹.

Förutom det konstitutiva mo- mentet, det konstmässiga, som ut- märker körsången, må även ett an- nat framhållas, nämligen att vi i densamma träffa på även *den brutna melodiska linjen*. Därvid tänka vi, likasom när det var fråga om altarsången, på den genuint kyrk- liga tonsatsen: *motetten*, som var ursprungligast. Melodien får i denna ej ostörd löpa fram mot sin slutliga avrundning utan brytes sönder i motiv, som träda fram än här och än där i tonernas vävnad. Vi för- stå, att just detta moment harmo- nierar med det konstmässiga, ty det senare får då all önskelig frihet att utveckla sig, då det kan handskas med melodimotiven efter sina ända- mål. Därigenom förmår denna i egentligaste mening kyrkliga konst- sång med harmonilärans och kon- trapunktikens alla hjälpmedel fram- kalla de allra finaste skiftningar av olikartade skönhetsdrag.

I motsats mot det konstmässiga hos körsången företer församlings- sången ett karaktäristiskt drag av *enkelhet och konstlöshet*, i motsats mot det brutna melodiska i motet- ten förekommer *melodilinjen alltid obruten i koralen*.

Enkelhetens moment framgick redan vid en betraktelse av rytmik- en. Här finna vi nu ock, att även *melodien* är enkel, vilket framgår, om man uppmärksammar melodi- gången i de anförda koralerna. Se vi f. ö. på alla psalm- och sång- böcker, skola vi finna, huru de i all- mänhet hava *ganska fåradiga ver- sar* eller strofer. Även där ett större

¹ Se närmare härom i en artikel *Gudsordet och sången* i Sv. D. d. ¹²/₆ 27.

antal rader förekomma (ex. H. 22, 3, 55), finna vi dock en tendens mot enkelhetens grundsats. Vi kunna tänka på, huru repriserna verkar i förenklings syfte, ävenså på vad vi kunde i detta sammanhang kalla »imitationer», d. v. s. att en versrad kan ton för ton vara alldeles lik en annan eller åtminstone i ett annat tonläge återupprepa melodigången eller att början eller också slutet av en rad har samma tonföljd som en föregående. I t. ex. n:r 22 förekommer ej mindre än tvenne repriser jämte flera imitationer. Psalmerna 3 och 55 ha kallats resp. koralernas konung och drottning. Den senare är ju vår alldeles speciella julottepsalm. Ursprungligen hörde melodien till n:r 509 i N. Ps., mättad av stark jul- och trettondagsstämning. Det förnämliga anslaget till psalmen utgör en reminiscens från den gregorianska sången just vid juletid och har på ett genialiskt sätt kontrapunktiskt behandlats av Liszt i hans Kristus-oratorium. Den härliga melodien till denna ganska växlande meter fyller kravet på enkelhet därigenom, att de 3 första raderna tillsammans med de 3 följande bilda en repris. Efter dennas slut förekomma 2 »imitationer», den ena på orden: »unga, sjunga», den andra på ej mindre än de 3 följande raderna »med de gamla» »sig församla» »jordens böner». Det kan synas vågat att låta så mycket som 3 rader bli så lika. Man får en obehaglig känsla av att inspirationen är på upphållningen, när den sista av dessa tre rader tar sig lik som en »tankställare» med en fermat. Men den spänning, i vilken man blev försatt, får en lycklig upplösning, ty nu griper melodien fatt på grundskalans översta ton och stiger undan för undan ned till den lägsta. Så får den spänning, vari man försattes, något av spänningens

hela tjusning, och det blev en jublande fröjd, när detta nästan dramatiska drag i en lyrisk psalm fick en upplösning, där den till synes hämmade inspirationen plötsligen bröt fram i en hel ström av välljud. Allt målar tydligt julmysteriets handlinger av ömsom förväntningar, ömsom jubel.

Huru mycket än härvidlag den subjektiva känslan kan spela in vid en melodianalys, så framgår dock av det sagda, huru enkelhetens konstitutiva moment tillhör även melodien ifråga om församlingssången. Med denna grundsats stämmer också kravet på *den obrutna melodilinjens*, som naturligtvis alltid förefinnes. Rubbningar härav skulle leda in på konstmässighetens för att icke säga — »konstighetens» grundsats.

Det kan nu ha sitt intresse att se, huru menighetssången kommer att te sig, om det melodiosa momentet *förstärkes* eller *försvagas*. I senare fallet uppstår den färglösa och torftiga, i förra fallet den färgrika och färggranna melodien. Den förra verkar *trivial* utan antydning till inspiration. Den senare är *sentimental* och honungssöt, men med en otuktad och obehärskad inspiration. Den förra utmärkes av allt för trägna imitationer eller omedvetna imitationsförsök. Den alltför mycket utpräglade enkelheten gör densamma lättlärd och banar på så sätt vägen för dess oförtjänta popularitet, som i hög grad främjas, om »slagdängen» med sin livliga och kraftiga rytmik kommer den till hjälp. Vad den färggranna melodien vidkommer, hör den alltför mycket hemma i romantikens värld. Den verkar sentimental och honungssöt, feminin och trånande. Den saknar heller icke sin popularitet, i synnerhet om det rytmiska momentet försvagas ända till långsläpighet, så att man riktigt kan »draga ut» på tonerna.

Men varken den trivialt-rytmiska eller den sentimentalt-långsläpiga melodien kunna på tid och längd bevara sin popularitet. Gudsordet är alltför allvarligt för att »guppas» fram i slagdängans rytmer, allt för innehållsrikt för att på längden finna sig i det färglösa torftiga dräkt. Gudsordet är alltför agresivt för att på tid och längd fördraga den tröga långsläpigheten, alltför mycket fyllt av kraft och frimodighet för att på längden trivas samman med det veka och sentimentala. Kyrkosångens historia visar, att dessa här beskrivna avarter alltid fört en efemär tillvaro, under det att det mellan dessa antipoder måttfullt avvägda väl kan tidvis undanskymmas för att åter träda fram i än härligare gestalt såsom mera värdiga uttryck för det heliga, som i sångens toner skall fram-bäras.

III.

Det socialt-rytmiska, som vi funno vid en jämförelse mellan församlingssången och altarsången, och *det enkla-melodiösa*, som utvanns, när vi ställde församlingssången gent emot körsången, syfta, såsom vi lätt kunna finna, åt ett gemensamt håll. De äro särskilt lämpade för »de många». Syntesen av dessa hittills funna konstitutiva moment i församlingssången blir då denna sångarts karakteristikum, nämligen *dess allmänlighet*. Här kan ej bli fråga om någon utgallring, utan här skola *alla* delta. Församlings-sången imponerar, därigenom att den verkar »*en masse*». Om den, som blott förfogar över ett fåtal toner på sin röstskala, när han saknar gehör, deltagar, stör detta ej ensemblen. Hans nynnande drunknar i tonmassan, och alldeles säkert kommer han icke att taga ledningen. Även den, som är i fullkom-

lig saknad av gehör och röst, kan också »vara med». Det skall åtminstone »sjunga och spela till Guds ära i hans hjärta». Djupast sett torde hans insats i sången ej vara oväsentligast. Om han ej förmår fatta melodiens gång, har han ofta sinne för det rytmiska och kan sålunda livas av de andras sång, smittas av deras sångarglädje. Och framför allt är det sjungna gudsordet något, som han kan fatta och livas av, så att det lyser i ögat, om det än ej svävar på läpparna.

Allmänligheten är den gemensamma sångens främsta konstitutiva moment. Brister det i detta hänseende, så nynnår sången svagt blott här och där hos de församlade. Är allmänligheten framträdande, så ljuder den mäktigt och imponerande. De ofta framförda klagomålen, att sången ljuder så svagt i våra kyrkor, äro egentligen en anklagelse för bristande allmänlighet och vad därmed sammanhänger.

I en diskussion, som ägde rum i Sv. D. vid slutet av förra året, framhöllos flera orsaker och gävos åtskilliga råd för att komma till ett bättre. Sångkunnigheten efter all undervisning i våra skolor och kändedomen av åtminstone de vanligast förekommande och mest tilltalande psalmmelodierna borde göra sådana förslag som »fullt verk», en ledande trumpetstämman, en läktarkör eller i grupper här och var utplanterade sångare om ej överflödiga så dock ej absolut oundgängliga. Starkare stämmor i orgeln kunna ibland liva till deltagande, men ibland förkväva sången. Svagt ackompanjemang kan giva den samfällda sången mera rum, men stundom inbjuder det de sjungande att lika dämpat åtfölja ledningen. Kända melodier kunna verka frimodighet till allmänare deltagande men ibland på grund av att de ofta förekomma väcka läng-

tan efter nya melodier. En livligare rytmik kan uppliva till sång, men trots det hängivna arbete, som gjorts för de gammalrytmiska koralernas införande, har detta sångsätt väl gått framåt men ej fullt slagit igenom. Sång utan orgel tvingar de sjungande att mera lita på sig själva, men även därvid händer, att försångaren blott får några få med sig; de flesta tiga.

Den synpunkt, som jag i uppsatsen »Sången i Guds hus» framlade, att lusten att sjunga går parallellt med solidaritetskänslans styrka eller svaghet, har fått en glädjande bekräftelse av de lärdomar, som den allt mera uppmärksammade *kollektiva psykologien* har att giva. Den framställer de lagar, som ligga till grund för det gemensamma själslivet i grupper av människor. Det är ju klart, att, om vissa individers handlingar skulle kunna förutsägas, om de äro av varandra oberoende, är det icke sagt, att de handla på samma sätt, när de äro förenade med andra till en grupp. Miljön har en ofantligt stor betydelse. Den kan »trycka ned det individuella själslivets nivå, sänka de högre stående individerna till de lägres ståndpunkt», men den kan ock »resa det mänskliga själslivet till en höjd, som den isolerade individen eljest icke skulle kunna nå». Om vi tänka oss ett fåtal människor, värmda av ett religiöst ideal, vilka uppmanas att sjunga, så ljuder sången eldande och medryckande. Men blanda in dem i en större samling av för det religiösa idealet skäligen likgiltiga, och det skall visa sig, att dessa i så måtto inverka, att de snarare draga de förra ned till sin likgiltighet och tystnad, än att de för idealet hängivna lyckas rycka de andra med sig och ställa dem på sin psykologiska nivå av sånglust. Om vi tänka oss, att de sitt ideal hängivna äro

för sig själva, men bland dem dock finnas några, som äro för samma ideal skäligen likgiltiga, så skall det visa sig, att de hängivna med sin sångglädje snarare lyfta de andra till sin psykologiska nivå än neddragas till deras ståndpunkt.

Hurudan är då den grupp beskaffad, där en sänkning av den allmänna nivån äger rum och tvärtom? Den kollektiva psykologien talar om »massans» och vad den kallar »de organiserade gruppernas» själsliv. Utgångsstadiet för båda är en tämligen slumpvis hopkommen massa människor, t. ex. en myllrande hop på en storstadsgata. Relationerna dessa emellan äro på intet sätt bestämda eller fixerade av föregående händelser. Intet kollektivt själsliv äger rum. Men villkoret för att ett dylikt skall uppstå är att *ett gemensamt föremål, en gemensam känsla* med hänsyn till det samma uppkommer och *ett ömsesidigt inflytande* i följd härav skapas, t. ex. om en brandspruta kommer galopperande fram i trängseln. Anhopningen blir då kollektivt bestämd, blir vad man kallar en *psykologisk massa*. Är det gemensamma föremålet av mera konstant beskaffenhet än t. ex. den mera sällsynta företeelsen av den galopperande brandsprutan och den gemensamma känslan med hänsyn till föremålet är homogen, är det ömsesidiga inflytandet inom gruppen i stigande. Vi kunna tänka oss ett religiöst möte, där evighetstingen utgöra det gemensamma föremålet, där den allmänna stämningen med hänsyn till dessa ting hos de flesta är likartad och det ömsesidiga inflytandet alltmersugerande. Tänka vi oss, att sagda möten bli en konstant företeelse med åtföljande praktiska handlingar och komma vi så fram till det religiösa samfundet, bestående av relativt likatänkande

och likakännande, så ha vi nått fram till vad man kallar *den organiserade gruppen*¹.

Tillämpa vi nu detta på sånglusten i en menighet, så förstå vi, att denna lust sammanhör enligt sin natur med känslolivet. I »anhopningen», som var utgångsstadiet, fanns intet gemensamt känsloliv. Men när anhopningen övergår till en psykologisk massa, vaknar detta gemensamma känsloliv och därmed lusten att även hörbart ge detta tillkänna, vilket ej är fallet i den heterogena anhopningen. Ju mera likartad känslan är, stärkes inflytandet inbördes. Bli gruppen av konstant natur, såsom förhållandet är i det av homogena element organiserade samfundet, blir också sånglusten något konstant. Man behöver ej förgäves uppmana till deltagande i den gemensamma sången vid det av överhuvud likartade element bestående religiösa mötet eller i det av dessa organiserade samfundet. Solidaritetskänslan är i vardande både i den psykologiska massan och det

organiserade samfundet. Den livfulla medryckande sången är ett uttryck härför. På samma gång binder den med sin suggestiva makt att hos gruppens medlemmar skärpa solidariteten.

Under dylika i sångligt avseende gynnsamma inre förhållanden samverka de här sammanställda konstitutiva momenten: rytmen eggjar och binder samman, vädjar till de sjungandes allmänneligen inneboende rytmik, enkelheten i det sjungna gör detsamma lättlärt för var och en, det melodiosa berör på det angenämaste dem, som hava sinne för skönheten i tonernas växlingsrika följd — och detta sinne ha de ojämförligt flesta. Och så behöver det ej längre vara »en from önskan» om allmänt deltagande. Den psykologiska situationen i förening med eljest även här nämnda, ej oviktiga musikaliska och andra betingelser skapar av sig själv *församlingens sång* — det allmänligaste uttrycket för kyrkans sång.

F. M. Allard.

Den anglikanska gudstjänsten.

Liturgiens historia.

Före Augustinus mission (596) var den keltiska gudstjänsttypen rådande på de brittiska öarna. Sedan man på konciliet i Cloveshoe (747) böjt sig för den romerska ordningen, synas de keltiska liturgiska böckerna ganska snart ha försvunnit. Endast en brittisk liturgisk bok av rent keltiskt ursprung finnes bevarad, nämligen det s. k. Bangorantifonariet (från omkr. 700). Inom de olika stiftet utbildade sig, såsom vanligt inom medeltiden, avvikande

bruk. De viktigaste förskrev sig från Salisbury, York och Hereford. Av dessa vann ordningen för Salisbury (Sarum Use) allt större utbredning. Strax före reformationens införande antogs den på en synod i Canterbury (1542) för hela det södra ärkestiftet.

För reformationens gudstjänstordning i England kommo tvenne arbeten att få stor betydelse. Det ena var ett försök från rent romerskt håll att reformera breviarier,

¹ Tankarna och exemplen äro hämtade ur The Group Mind av prof. W. McDougall, övers. av d:r Alf Ahlberg.

vilket på uppdrag av Klemens VII gjorts av den spanske kardinalen Francis de Quiñones. Utmärkande för Quiñones' breviarium var dess enkelhet (antifoner, responsorier, versiklar och en stor del hymner voro utelämnade; i senare upplagor återinfördes emellertid antifoner) och dess användning av bibeln i långt större utsträckning än vad som förut varit fallet. Psalmerna fördelades så, att alla en gång genomgingos under veckan; största delen av bibeln förelästes en gång under året. Innan breviariet 1568 förbjöds, hade det utgått i över hundra upplagor.

Det andra för den anglikanska reformationen mycket betydelsefulla arbetet var utgånget från den tyska reformationen, nämligen den Kölniska kyrkoordningen (1543), vilken på ärkebiskop Hermann av Wieds uppdrag utarbetats av Melankton och Bucer, huvudsakligen på grundval av Osianders kyrkoordning för Brandenburg och Nürnberg (1533).

Liturgiska reformer under Henrik VIII.

Under Henrik VIII företogs inga viktigare förändringar i gudstjänstordningen. Sedan Coverdales bibelöversättning utkommit 1535, påbjöds att i varje kyrka en bibel skulle sättas upp, för att man skulle få tillfälle att läsa densamma, och 1543 förordnades, att varje söndag och helgdag under hela året ett kapitel av Nya Testamentet skulle utan förklaringar läsas efter Te Deum och Magnificat. Den märkligaste liturgiska nyheten var den engelska litanian (1544), vilken fortfarande användes till största delen oförändrad. Den härleder sig otvivelaktigt från ärkebiskop Cranmer.

När tronen bestogs av Edvard VI (1547), kommo reformationens män

till makten. Ärkebiskop Cranmer sökte gå en självständig väg, men måste så småningom allt mera vika för ytterlighetsmännen. Utvecklingen gick raskt. Redan år 1547 förordnades genom kungligt påbud, att epistel och evangelium skulle läsas på engelska vid högmässan, en postilla utkom för att användas vid gudstjänsten, och en del förändringar vidtogos i breviariegudstjänsterna. Åtskilliga ceremonier avskaffades. Följande år utkom en ny nattvardsordning på engelska. Predikan förbjöds på grund av opposition inom många församlingar. Under tiden pågick arbetet med en ny handbok (Book of Common Prayer), vilken utkom och blev lag 1549.

Första handboken 1549.

Den första handbokens tillkomst är ganska dunkel. Säkert är, att Cranmer har haft en stor del i densamma. I den kommitté, som hade i uppdrag att utarbeta handboken, suto kyrkans främsta representanter från båda lägren. Men förhandlingarna vid den synod (convocation), där den framlades, äro så gott som okända, då protokollen förstördes vid den stora eldsvådan i London 1666.

Syftet med den nya handboken angavs i ett förord. Man önskade få en enhetlig gudstjänst för hela riket och förenkling i ordningen. Psalmerna skulle användas i ordningsföljd, och hela bibeln eller åtminstone största delen därav genomgås kapitel för kapitel. För att möjliggöra detta strökos antifoner, responsorier och invitatorier. Man märker i detta inverkan från Quiñones. Nattvardsgudstjänsten (högmässan) inledes med Fader vår och en kollekt, varefter följer introitus, bestående av en hel psalm, niofaldigt Kyrie, Gloria, Salutation och

två kollekter, epistel och omedelbart därefter evangelium, nicenska tron och predikan eller homilia. Därefter följer nattvardsförmaning, vilken dock icke är obligatorisk mer än en gång i månaden i domkyrkor och i andra kyrkor en gång i veckan. Närmast kommer offerteriet, följt av *Sursum corda*, prelation och *Sanctus*. Allmän kyrkobön ansluter sig därtill; i denna förekommer tacksägelse för jungfru Maria och helgonen. Allmänna kyrkobönen övergår i konsekrationbönen, vilken före instiftelseorden innehåller en epikles (närmast efter Basilius-liturgien). Anamnes (erinnran om Kristi lidande, död, uppståndelse och himmelsfärd) samt oblation, d. v. s. överlämnande av kommunikanterna såsom ett offer åt Gud, leda upp till Fader vår, föregånget av sedvanlig inledning. Därefter kommer syndabekännelse, absolution och trösteord, varpå följer bön om värdigt åtnjutande av nattvarden. Under kommunionen sjunges *Agnus Dei* och efter densamma *post-communio* (bibelspråk). Tacksägelse för nattvarden och välsignelsen avsluta högmässan.

Korstecknet bibehålles i konsekrationbönen. Vid läsandet av instiftelseorden tager prästen bröd och kalk i sina händer. Brödet givnes direkt till kommunikanten. Oblaten göres något större än förut och brytes i minst två delar. Prästerlig skrud bibehålles.

Den första engelska handboken försökte bevara den förutvarande ordningen, i den mån den lät förena sig med reformationens principer. Den äger ovedersägliga förtjänster i språkligt avseende och här vittne om betydande liturgiska kunskaper hos dess författare.

Under det att handboken välkomnades i London och på en del andra platser, föranledde den i västra Eng-

land oroligheter, som kuvades med våld. I Irland mottogs den med öppen motvilja. I England kom den att dela kyrkan i två partier, vilka aldrig sedan dess enats: de konservativa, som voro missnöjda med nyheterna, och reformpartiet, som ansåg att för stora eftergifter gjorts för den gamla ordningen.

Den närmaste framtiden kom att ligga i ytterlighetspartiernas händer. Man började nu bryta ned altarna och förstöra kyrkornas gamla prydnader. En del av högadeln skaffade sig stora rikedomar genom att plundra kyrkor och kloster. Sjukhus och fattighus ödelades.

I den följande liturgiska utvecklingen kommo tvenne utlänningar att spela en stor roll, nämligen italienaren Petrus Martyr Vermigli, professor i Oxford, och Martin Bucer från Strassburg, professor i Cambridge. Man vände sig till dessa för att få deras utlåtande om handboken. På det hela taget uttryckte Bucer sitt gillande men förordade avskaffandet av en del seder, som bibehållits, såsom korstecken, knäfall, mässläder. Han anmärkte på epiklesens formulering, bönerna för döda m. m. Petrus Martyr instämde med honom men intog en radikalare ställning. Cranmer tyckes ha tagit starka intryck av Bucer, vilken i reformpartiets ögon var alltför konservativ. Efter Bucers död (1551) drevs Cranmer allt längre i reformpartiets riktning. Vad som framför allt syntes motbjudande för reformpartiet var den tydliga sakramentala uppfattningen i handboken.

Andra handboken 1552.

Hur det tillgätt vid utarbetandet av den andra handboken vet man icke med säkerhet. Den fick parlamentets godkännande 1552. För de kommande tiderna står den som

ett uttryck för den radikalt reformerta ståndpunkten.

De viktigaste förändringarna, som genom andra handboken infördes i högmässan, äro följande. Introitus borttogs och ersattes med Tio Guds Bud. I stället för Kyrie sjöng församlingen efter varje budord: Herre, förbarma dig över oss, och böj våra hjärtan att hålla detta bud. Gloria uteslöts från sin gamla plats och infogades omedelbart före välsignelsen. Omedelbart efter predikan eller homilian följde bibelspråk, motsvarande offertoriet. Igiutande av vatten i vinet, som här förekom i första handboken, borttogs. Ur den allmänna kyrkobönen (»för hela Kristi stridande kyrka här på jorden»; i första HB »hela Kristi kyrka») uteslöts tacksägelsen för Jungfru Maria, apostlar, profeter etc. Sursum corda följdes som vanligt av prefation och Sanctus, men Benedictus utelämnades. Bönen om värdigt åtnjutande (Prayer of humble access) kom närmast där-efter, följd av konsekrationensbönen, vilken lästes stående. Ur densamma uteslöts epiklesen. Kommunionen fick sin plats här och följdes av Fader vår och den apostoliska välsignelsen. Agnus Dei uteslöts. Salutation förekom icke. Korstecknet vid konsekrationen borttogs. Av mässkläder förbjödos alba, mässhake och kåpa.

Enligt uttrycklig bestämmelse i andra handboken skulle nattvarden mottagas knäböjande. I en i sista ögonblicket tillagd rubrik i slutet av mässordningen (den s. k. »svarta» rubriken) framhålles, att med knäböjandet icke avses »att någon tillbedjan göres eller bör göras, vare sig till det sakramentala brödet eller vinet, som där kroppsligen mottages, eller till en där varande verklig och väsentlig närvaro av Kristi naturliga kött och blod». Denna för-

klaring tillkom mot Cranmers önskingar och visar tydligt det inflytande, John Knox vid denna tid övade i den anglikanska kyrkan.

Den andra handbokens historia blev kort. När Edvard VI år 1553 dog och efterträddes av Maria, återinfördes romersk ordning. Omkring 300 martyrer fingo giva sitt liv, bland dem Cranmer.

Tredje handboken 1559.

Elisabets tronbestigning 1558 betydde protestantismens återinförande. Följande år utkom den tredje handboken, vilken knappast är annat än en reviderad upplaga av andra HB med en del förändringar i konservativ riktning. Den svarta rubriken försvann. Mässkläder tillätos vid högmässan.

I det stora hela tycks det lägre prästerskapet icke ha gjort något motstånd mot den tredje HB. Där- emot ogillades den på det bestämdaste av biskoparna och puritanerna. Från puritanskt håll yrkades på avskaffande av knäböjande vid nattvarden, vigselring och alla mässkläder med undantag av surplice (superpellicium), korstecken vid dopet, orglar och alla kyrkliga fester utom söndagar. I convocation blev ett förslag i denna riktning 1662 förkastat med endast en rösts majoritet. Senare ändringsförsök misslyckades likaledes under Elisabets tid.

Fjärde handboken 1604.

När Jakob I 1603 tillträdde regeringen, skyndade puritanerna att framlägga sina önskemål. Videnkonferens i Hampton Court fingo båda sidorna uttala sina synpunkter inför konungen, vilken icke saktade intresse för liturgiska frågor. Den fjärde handboken kom ut 1604 och visade sig innehålla mycket få eftergifter för puritanerna. Viktigare

var emellertid att på grund av ett förslag på konferensen i Hampton Court en ny bibelöversättning kom att göras, vilken kom ut 1611 (authorised version).

Det långa parlamentets början (1640) betecknar inbrytandet av en period av häftiga angrepp på handboken och den kyrkliga ordningen över huvud. Samma dag som ärkebiskop Laud fängslades, tillsattes en kommitté för att »taga i övervägande alla nya förändringar i kyrkan i fråga om religionen». Denna kommitté yrkade bl. a. på avskaffande av altaren, ljusstakar, krucifix och bilder, tillredelsebord (credentia), kyrkovärdarnas framförande av bröd och vin före konsekrationen och mässkläder. Inom kort blevo kyrkorna utsatta för en förstörelse, som var ännu svårare än under Edvard VI. Altaren nedbrötos, målade glasfönster slogs ut, bilder krossades och orglar nedbrändes. Handboken förbjöds att användas vid vite och fängelsestraff (1645), och i stället infördes en »Handledning för allmänna gudstjänsten i de tre konungarikena» (Directory for the Public Worship of God in the Three Kingdoms).

Karl II utfärdade före sin ankomst till England 1660 en deklARATION, där frihet utlovades åt ömma samveten i fråga om religionen. Den fjärde HB togs genast åter i bruk. En deputation nonkonformister infann sig omedelbart för att söka förhindra återinförandet av HB men lyckades icke vinna mera än tillåtelse för dem som så önskade att slippa använda HB, till dess en nationalsynod hade uttalat sin mening.

Utan dröjsmål sammankallades en konferens, bestående av tolv biskopar och lika många presbyterianer, vilken efter mötesplatsen i London kallats Savoy-konferensen.

Presbyterianerna, bland vilka Richard Baxter intog en ledande ställning, fingo i skrift framställa sina önskemål, vilka punkt för punkt bemöttes av biskoparna, vilka endast gingo med på ett fåtal av de ändringar, som föreslogos. Bland dessa må nämnas: den auktoriserade bibelöversättningen skulle användas; vid konsekrationen skulle prästen lägga handen på brödet och kalken, samt en del smärre förändringar av mycket ringa betydelse. Mot presbyterianernas uppfattning att allt skulle tillgå så enkelt som möjligt utan ceremonier och ståt, anförde biskoparna den gyllene regeln från mötet i Nicea: Låt gammal sed råda, till dess att sunda förnuftet kräver motsatsen. Puritanerna kunde ha skäl att känna sig besvikna över det sätt, varpå deras önskemål behandlades. Den tolerans, som Karl ställt i utsikt, kom icke att bliva verklighet.

Femte handboken 1662.

Den femte handboken genomgick en grundlig behandling i convocation och vann dess godkännande i december 1661 och gillades av parlamentet följande år. I allt innehåller den ungefär 600 ändringar från fjärde HB. Språket är bättre och rubrikerna klarare. De allra flesta ändringarna gå i konservativ riktning.

Ett flertal försök till modifieringar i HB i avsikt att göra den antaglig för dissenters gjordes upprepade gånger under de närmast följande årtiondena, sista gången 1689, men stötte på bestämt motstånd i underhuset. Först på 1800-talet infördes en del smärre förändringar. Ett par obsoleta gudstjänster borttogos 1859, och 1871 reviderades lektionariet, varvid bibeltexterna betydligt förkortades. Följande år utkom en förordning, som

tillät förkortade gudstjänster. Ett förslag till reviderad handbok 1879 blev resultatlöst.

Handboksförslag 1927.

Under 1800-talet hade det liturgiska intresset blivit allt större. Bradshaw Society, Surtees Society och Alcuin Club publicerade utmärkta upplagor av liturgiska aktstycken och avhandlingar. Värdefulla forskningar utfördes av framstående liturger såsom Brightman, Hammond, Neale, E. Bishop, Legg, H. A. Wilson, Frere, Bannister. Bland anglikatolikerna infördes allt rikare ritual och ceremonial i tydlig avvikelse från HB. På evangelikaliskt håll vidtogos förändringar i motsatt riktning.

Med anledning därav tillsattes 1904 en kommission för att undersöka oordningarna i kyrkan, och på grund av det resultat, vartill denna kom, begärde ärkebiskoparna av Canterbury och York 1906 hos regeringen »Letters of Business» för bemyndigande att vidtaga behövliga åtgärder. Kommittéer tillsattes av convocation, vilka avgåvo ett flertal utlåtanden. Arbetet hade 1915 framskridit så långt, att det var ifrågasatt att avlämna svar på »Letters of Business», men detta uppsköts på grund av kriget. Under tiden fick kyrkan en ny representation i National Assembly. År 1920 avläts convocations svar till regeringen men överlämnades icke till parlamentet för slutligt bestämmande utan hänsköts till National Assembly. Denna tillsatte en kommitté för att utarbeta en reviderad handbok på grundval av convocations arbete. Förslaget framlades för National Assembly 1923 men måste därefter åter behandlas av convocations, då National Assembly icke hade usurperat deras gamla rättigheter. Biskoparna överarbetade

ännu en gång förslaget, vilket i februari 1927 högtidligt överlämnades till convocations för Canterbury och York vid ett gemensamt sammanträde. Sedan convocations diskuterat detsamma och framställt vissa önskemål, blev förslaget, i vilket biskoparna gjort åtskilliga ändringar med anledning av de uttalade önskemålen, med stor majoritet antaget i mars 1927. I juli kommer det att föreläggas för National Assembly till antagande eller förkastande och går därefter till parlamentet. Det finns all anledning att antaga, att det kommer att i sin nuvarande form få laglig bekräftelse.

Sjätte handboken.

Den sjätte handboken innehåller dels femte HB så gott som oförändrad, dels alternativa formulär och rubriker. Prästen bestämmer tillsammans med församlingens kyrkoråd, vilken ordning som skall följas; kunna de icke enas, avgör biskopen.

I Morning och Evening Prayer har den inledning, som tillades i andra HB, avskilts och gjorts fakultativ (inledande bibelspråk, exhortation, konfession och absolution; Fader vår är här uteslutet). Alternativ äro införda för exhortation, konfession och absolution, kortare än de gamla formulären. Invitatoriet, som bortogs redan i första HB, är återinfört för högtidsdagar och vissa söndagar i Morning Prayer. Venite är förkortat till sju verser. Psalteriet är omlagt och psalmerna kortare. Efter tredje kollekten vid slutet av Morning och Evening Prayer tillåtas tillfälliga böner efter prästens val, under förutsättning att de gillats av biskopen.

Litanians obligatoriska användning är inskränkt till Rogation Days (böndagar). Prästen har rätt

att utesluta de bönepunkter, han anser lämpligt.

Bruket av Quicunque vult är frivilligt.

Högmässan (Communion Service) har undergått de största förändringarna. I ett appendix återfinnes en inledningsakt (devotion), bestående av Ps. 43 (Judica me, Deus) med antifon och följd av versiklar. Denna preparatio, som ansluter sig till romerska liturgien, skall med tydlig och hörbar röst framsägas av prästen och församlingen (i motsats mot den rom. lit., där den ohörbart för menigheten uttalas av officianten och ministranterna). Tio Guds Bud ha fått första och tredje budet i den kortare formen och kunna, utom en söndag i månaden, ersättas med Vår Herres sammanfattning av lagen (Mark. 12: 29—31). Därefter kan Kyrie förekomma. Med undantag av söndagar kan Kyrie träda i stället för läsningen av lagen. Härmed har ett närmande skett till första HB och västerländsk ordning över huvud. I en rubrik närmast efter offertoriet omnämnes, att det är en gammal tradition att blanda litet vatten i vinet, varigenom denna urkristna sed åter blivit laglig (återgång till första HB).

Den allmänna kyrkobönen med överskriften Intercession har nu blivit en bön för hela Kristi kyrka (såsom i första HB) och icke blott för Kristi stridande kyrka här på jorden. Den är helt omarbetad. Stiftets biskop nämnes vid namn. De i tro och gudsfruktan bortgångna anförtros åt Guds vård. Särskild tacksägelse göres »för alla Dina Heliga, som varit Din nåds utvalda käril och världens ljus i sitt släkte» (i överensstämmelse med den skotska liturgien).

Nästa avdelning har till överskrift Preparation. Den börjar med

en längre nattvardsförmaning (exhortation), som är en överarbetad kortare form av den gamla och är obligatorisk fjärde eller femte söndagarna i fastan. Den följes av en kort invitation, som får användas vid alla andra tillfällen, konfession och absolution. Ännu kortare alternativ för invitation, konfession och absolution lämnas för vardagar. Efter trösteorden (såsom förut Matt. 11: 28; Joh. 3: 16; 1 Tim. 1: 15 och 1 Joh. 2: 1) följer nu bönen om värdigt åtnjutande (Prayer of humble access), som med rätta flyttats till denna plats, medan den förut befann sig närmast efter prefationen.

Konsekrationsavdelningen börjar med Sursum Corda och prefation (tolv alternativ de tempore), ledande upp till Sanctus, vilket läses av prästen och kan följas av Benedictus, sjunget såsom hymn (Benedictus borttogs i andra HB). Konsekrationsbönens inledning är något förkortad. Efter instiftelseorden ha däremot tillagts anamnes (i nära överensstämmelse med första HB), epikles (i nästan samma form i första HB, men där före instiftelseorden) och oblationsbön »av oss själva, våra själar och kroppar, att vara ett förnuftigt, heligt och levande offer» (ungefär samma ordalag som första HB).

Omedelbart efter konsekrationsbönen följer Fader vår, vilket förut hade sin plats efter kommunionen. Därefter kan Pax förekomma.

I fråga om distributionen har den förändringen införts, att prästen tillåtes säga distributionsorden till en hel rad nattvardsgäster på en gång i stället för till var och en enskilt.

Om icke tillräckligt bröd och vin varit intaget vid konsekrationen, måste nytt bröd och vin konsekre-

ras genom att läsa instiftelseorden och epiklesen.

Vid behandlingen av handboksförslaget bröto sig meningarna skarpt i fråga om epiklesen, i det att anglikanerna höllo före, att den egentliga konsekrationen sker vid instiftelseordens läsning, varför en invocation efter dem icke är riktig. Från evangelikaliskt håll betonades, att en magisk konsekrationssuppfattning icke är utesluten. Däremot gjordes gällande, att anropandet av den Helige Ande tjänar till att klargöra, att det är fråga om ett andligt åtnjutande av Kristi lekamen och blod.

Starkast var emellertid motståndet mot föreskrifterna angående reservering av konsekrerat bröd och vin för sjukas kommunion. Reservation var ett önskemål, som framför allt framkommit från anglikanerna. Ärkebiskopen av Canterbury motiverade dess införande med följande ord: »Det finns intet tvivel om att på grund därav att många, med rätt eller orätt, lagt vikt vid prästens skyldighet att iakttaga fasta och, i ännu högre grad, på grund av att de troende allt oftare taga del i den heliga nattvarden, ett krav har vuxit fram, som man måste beakta».

Rubrikerna angående reservation beröra först de fall, då de konsekrerade elementen tagas direkt från altaret. »Då den heliga nattvarden icke kan på värdigt sätt eller utan allvarlig svårighet firas enskilt, och likaledes då det i församlingen finnas flera sjuka, som önska mottaga nattvarden samma dag, har prästen laglig rätt att (med den eller de sjukas samtycke) vilken dag som helst, då den heliga nattvarden firas i kyrkan, vid den offentliga kommunionen avskilja så mycket konsekrerat bröd och vin, som erfordras för den eller de sjuka

och dem (om några sådana finnas), som tillsammans med honom skola taga del i nattvarden. Och då den offentliga nattvardsgången slutat, skall han samma dag och med så litet dröjsmål som möjligt gå och utdela densamma».

I följande rubrik tillåtes beständig reservation under vissa bestämda villkor. »Om vidare föranstaltningar måste vidtagas för att möjliggöra, att ingen sjuk skall behöva undvara förmånen av Kristi lekamen och blods trösterika sakrament, så må prästen för detta syfte, om han äger biskopens tillstånd därtill, när den heliga nattvarden firas i kyrkan, reservera så mycket konsekrerat bröd och vin, som är behöfligt för detta ändamål. Och biskopen skall giva dylikt tillstånd, så vida han är övertygad om behovet, för så vitt han icke i något enskilt fall finner god anledning till motsatsen.»

Reservation tillåtes på följande villkor. »Det konsekrerade bröd och vin, som avskilts i enlighet med någon av föregående rubriker, skall reserveras enbart för sjukas kommunion, skall utdelas under båda gestalterna och får icke användas för något som helst annat syfte. Det skall icke hållas någon gudstjänst eller ceremoni i samband med det sålunda reserverade sakramentet, ej heller skall det utställas eller förflyttas utom för att mottagas i kommunion eller på annat sätt värdigt förtäras. Alla andra frågor, som kunna uppstå i fråga om dylikt reservation, skola avgöras enligt regler, som uppdragas av kyrkoprovincens ärkebiskop och biskopar, eller enligt bestämmelser (canons), som lagligt gjorts av kyrkoprovincens convocation, och i överensstämmelse med dylika regler och bestämmelser enligt biskopens anvisning.»

Det reserverade sakramentet skall

förvaras under lås i en nisch eller litet skåp (aumbry) vid norra sidan av koret. Dörren till aumbry får endast öppnas, när de konsekrerade elementen uttagas för kommunion eller ombytas. De måste förnyas minst en gång i veckan.

Betänkligheterna mot reservering uttrycktes bl. a. av biskopen av Norwich, som visserligen medgav, att konsekrerat bröd och vin skulle kunna föras till sjuka direkt från kyrkan, men samtidigt betonade, att reservation i praxis medför tillbedjan och att, teoretiskt sett, den som tror, att Herren Kristus förefinnes på den plats, där det reserverade

sakramentet bevaras, på ett sätt som han icke är närvarande på något annat ställe, är tvungen att tillbedja. Ingen rubrik kan kontrollera privat tillbedjan, och i den mån den nya reservationen är gynn-sam för dylik enskild tillbedjan, uttrycker den en lära, som står i strid mot engelska kyrkan. Ärkebiskopen av Canterbury framhöll däremot, att ingenting vidtagits, som innebar en läroändring.

I ett appendix till HB har införts ordning för prim och kompletorium i nära likhet med Sarumbruket.

A. O. I. Hellerström.

Skriftermål och skriftetal.

Sam Stadener, Skriftermål och skriftetal. Ett inlägg till frågan om svenska kyrkans gudstjänst. Lund 1926.

Föreliggande skrift återger, givetvis väl i utökad form, ett föredrag, som förf. hållit vid Allm. Sv. prästföreningens möte i Örebro 1926. Den har ett visst aktuellt intresse som en kommentar och en motivering till den reservation, förf. funnit sig föranlåten att foga till 1926 års handboksförslag: han har däri tagit avstånd bl. a. från förslaget att infoga skriftermålet i högmässan. Förnämligast gestaltar sig hans framställning till en apologi för hittills gällande form för skriftermålets anordning.

Ett positivt värde har härvid framför allt betonandet av skriftetalets religiösa värde som en särskild gudstjänstakt och de råd, som givas för dess anläggning. Däremot måste det eftertryckligt betonas, att förf:s framställning av det nuvarande skriftermålets uppkomst i alltför hög grad bär prägeln av hans strävan att motivera det bestående. Vad

man här saknar, är framför allt känslan av att det lutherska skriftermålets historia genomgående är historien om dess förfall: kommunionförhöret utträngde det enskilda själavårdande samtalet, och det allmänna skriftermålet med avlösning i klump var en klen ersättning för den gamla bikten. Nu kvarstår egentligen själva skriftetalet som ett rudiment av det hela. Att även detta kan ha ett stort uppbyggligt värde är uppenbart, och därför bör det icke avskaffas, så länge intet bättre kan sättas i dess ställe. Men fråga är, om dess värde är så stort, att tvånget att hålla skriftermål med särskilt tal — utan tvång att deltaga däri — förtjänar att bibehållas, då det väsentligen försvårar nattvardens firande i högmässogudstjänsten. En annan sak är, om icke tiden nu vore inne att försöka i någon mån återvinna det enskilda skriftermålet eller att skapa någon annan form för en verklig förberedelse till sakramentets begående. De svårigheter, som en gång ledde till

att det allmänna skriftermålet tog överhanden — den stora massan av kommunikanter — existera icke längre. Då det givetvis icke kan bli fråga om att skapa något nytt tvång, kunde man måhända tänka sig, att en handledning för enskild självprövning och förberedelse utarbetades och finge sin plats i »En liten bönbok». Men därjämte vore det säkerligen önskvärt, att försök verkligen gjordes till det enskilda skriftermålets återvinnande.

Vad man vidare saknar i d:r Stadeners skrift är ett erkännande av att skriftermålets energiska betonande i den lutherska kyrkan lett till att nattvarden själv skjutits i skuggan och att detta innebär en stor förlust. Det har med sanning sagts, att »det svenska folket egentligen aldrig gått till nattvarden, utan till skrift». Men detta är också orsaken till att altarets sakrament hos oss i så hög grad fått något av botstämning över sig — botstämningen är på sin plats på dess förgård; men den heliga akten själv skulle främst vara *eukaristi*. Den förträngning av nattvardens innebörd, vilken blivit följd härav liksom av den överdrivet individualistiska prägel, som förkunnelsen om sakramentet för det mesta burit hos oss, bär en dryg del av skulden till dess nuvarande undanskjutna ställning i vårt gudstjänstliv. En annan risk, som skriftetalet medför, är att skriftetalaren på ett otillbörligt sätt trycker sin subjektiva prägel på en akt, som främst skulle präglas av det gudomligas höga objektivitet.

Alldeles särskilt finna vi oss för-
anlåtna att ta avstånd från förf., då han till sist gör sig till tolk för det på senare tid ofta framförda kravet att skilja nattvardsgudstjänsten från högmässan. Att här vänta ett erkännande av den fullständiga högmässans enastående värde har

man väl knappast anledning till. Men däremot kunde man väl ha hoppats, att förf. i sitt försök till historisk motivering skulle ha avhållit sig från direkt felaktiga uppgifter. Han skriver emellertid: »Den gamla kyrkan hade predikogudstjänsten och nattvardsgudstjänsten. I den romerska kyrkan äro de sammanförda på ett klumpigt sätt till en gemensam mässa». Det behövs ingen särskilt djupgående liturgisk insikt för att konstatera, hur fullkomligt vilseledande denna framställning är. Väl är det sant, att man för den allra äldsta tiden sannolikt har att räkna med ordets och sakramentets gudstjänster såsom från varandra skilda. Men faktiskt veta vi härom mycket litet, och det gäller i varje fall en tid, då vi ännu knappast ha att räkna med fast utgestaltade liturgiska former. Den första direkta framställning vi ha av den kristna huvudgudstjänsten i Justinus Martyrens klassiska skildring från mitten av det 2:dra århundradet visar oss redan den kombination av ordets och sakramentets gudstjänst, som vår fullständiga svenska högmässa alltjämt bevarar — men som d:r Stadener synes betrakta som enbart den romerska kyrkans »klumpiga» påfund. Att denna sammansatta gudstjänstform dominerar i alla utbildade liturgier från den gamla kyrkan, behöver icke särskilt framhävas. Ingen annan gudstjänsttyp har i sådan grad hela kyrkans tradition bakom sig. Detta är måhända enbart icke tillräckligt för att motivera dess bibehållande som normal gudstjänstform även hos oss. Men i varje fall borde det vara tillräckligt för att mana våra liturgiska reformatorer att taga i allvarligt övervägande, om den icke gömmer djupare värden, än de hittills funnit däri.

Yngve Brilioth.

Liturgiska reformsträvanden i det evangeliska Tyskland.

Den liturgiska rörelsen i Tysklands evangeliska kyrkor kan egentligen redan se tillbaka på en 100-årig historia. Visserligen hava de strävanden, som gå ut på en reform av liturgien, först efter världskriget antagit karaktär av en rörelse, som omfattar vidare kretsar. Men det får ej förbises, att ansatserna gå långt tillbaka i det nittonde århundradet, och att de nuvarande kulturreformernas ledande tankar till dels nära överensstämma med de ledande liturgikernas från det föregående århundradet. Sedan ungefär hundra år tillbaka rör det sig nämligen om *striden mot rationalismen* och dennas olyckliga inflytande på liturgiens område. Visserligen veta vi tack vare det förtjänstfulla arbetet av Paul Graff, en av de nuvarande utgivarna av »Monatschrift für kirchliche Kunst»: »De gamla gudstjänstformernas upplösning i de evangeliska kyrkorna intill upplysningen och rationalismen»¹, att de av Luther från den katolska mässan övertagna delarna icke först i det adertonde århundradet till största delen försvunnit ur gudstjänsten utan att upplösningen hade begynt redan tidigare. Likväl måste rationalismen betraktas såsom den epok, som öppnat portarna för den varje kyrka nedbrytande subjektivismen, och som alldeles icke ägde förståelse för de historiskt givna kulturförmerna, såvitt dessa icke överensstämde med den dåtida förnufts-kunskapen.

Med den allmänna reaktionen mot denna epok, nämligen med

romantiken (1800—1830), kommo även strävandena att återuppbygga den förstörda liturgien. Ett betydelsefullt resultat av dessa bemödanden var en på Luther och gammalprotestantismen grundad agenda, på adertonhundra-tjugotalet införd av »liturgikern på tronen», konung Friedrich Wilhelm III av Preussen. Denna av romantiken begynte restauration fortsattes kraftfullt av *nylutheranerna*: bayraren Löhe (1808—1872), mecklenburgaren Kliefoth (1810—1895), Vilmar från Hessen (1800—1868), Lyra från Westfalen (1822—82) och av grundarna av »Monatschrift für Liturgie und Kirchenmusik Sion» (1876 ff.), Schöberlein (1813—1881) och Herold (1840—1912). Visserligen voro verkningarna av dessa strävanden inskränkta till vissa kretsar, i synnerhet som tidsriktningen under nittonde århundradets senare hälft allt mer fjärmade sig från dessa mäns ortodoxa hållning. Men dessa strävanden få dock icke förbigås, då vi i dem hava rötterna till vår tids högkyrkliga rörelse. Denna nutida kraftfulla rörelse griper alltjämt åter tillbaka till Löhe, Kliefoth m. fl. och står i sin uppfattning av kyrkan och i sina liturgiska fordringar tydligt på de nämnda nylutheranernas skuldror.

Ett visst inflytande, framförallt genom väckande av sinne för högtidliga gudstjänster, har utgått från denna adertonhundra-talets liturgiska riktning, särskilt från de två sistnämnda ledarna, som även påverkat *Friedrich Spitta*, den för

¹ P. Graff: Die Geschichte der Auflösung der alten gottesdienstlichen Formen in der evangelischen Kirche bis zum Eintritt der Aufklärung und des Rationalismus. Göttingen 1921.

några år sedan avlidne grundaren av det sista årtiondets mer liberalt inriktade reformrörelse. Men icke heller mer än det kan man påstå, ty utgångspunkten för Spittas strävanden var just motsatsen till Luthers gudstjänstuppfattning och en tillbakagång till *Schleiermacher*, antipoden till det begynnande adertonhundralets liturgiska restauration. Men just i denna återgång ligger även ett moment, som förbinder de liturgiskt intresserade nylutherna och Spittas medarbetare, nämligen den gemensamma motsatsen till rationalismen. *Schleiermacher* var mycket starkt påverkad av romantiken. Han kunde visserligen icke instämma i de samtida lutherska liturgikernas betonande av kyrkans och hennes regerings oinskränkta auktoritet, och var även dessutom alltför kulturintresserad för att kunna förorda en återgång till sedan länge gångna tider. Och likväl stod också han i bestämd motsats mot rationalismen och betonade gent emot densamma, att liturgien icke finge utlämnas åt prästens godtycke utan just i enlighet med sitt väsende skulle uttrycka »församlingens enhet med det hela».

Det som särskilt utmärker hans gudstjänstuppfattning, är det konstnärliga sinne som i den kommer till uttryck. I motsats mot upplysningen, som ensidigt betonade läromomentet, menade han att gudstjänsten skulle vara en *högtid* (»Feier»), som i likhet med en konstnärlig skapelse icke finge tjäna ett bestämt ändamål. Den skall fastmer vara det religiösa församlingsmedvetandets framställning, manifestation (*Darstellung*).

Denna uppfattning omfattades med hänförelse av Spitta och andra

liturgiker på hans tid och spelades ut emot den pedagogiska uppfattningen, särskilt såsom Luther uttryckt den i sin »*Deutsche Messe*» av år 1526. Gudstjänsten kan icke vara »ett offentligt väckande av tro och kristendom» (Luther) utan måste förutsätta ett nådastånd hos deltagarna såsom förhandenvarande, ty endast i detta fall är gemensam gudstjänst och gemensam bön möjlig. Genom detta fastställande av liturgien såsom den förhandenvarande trons manifestation (*Feierliche Darstellung des vorhandenen Glaubensbesitzes*) hade Friedrich Spitta och jämte honom hans kollega i Strassburg, *Julius Smend*, gjort det möjligt att ställa de *sköna konsterna* i den kyrkliga gudskyndens tjänst och gjort sina samtida uppmärksamma på formens betydelse. Så skriver han i sin grundläggande skrift »Till den evangeliska kultens reform»¹ (jämför även Gustav Mensching: »Den liturgiska rörelsen i den evangeliska kyrkan»): »Ja, vilka smaklösa, okonstnärliga människor äro dock icke vi evangeliska vid våra gudstjänster. Alldeles genompyrda av den föreställningen att det alls icke kommer an på formen, tvinga vi de heliga handlingarna vid våra gudstjänster, som dock nu en gång måste ha en yttre form, in i de mest olämpliga former». Gudstjänsten såsom »uttryck för vår gemenskap med Fadern, såsom tillbedjan i anda och sanning» måste andas den rätta högtidsstämningen. (Jämför *Julius Smend*: *Föredrag och uppsatser*)². Det Heliga måste framträda i heliga former, sådana som endast den äkta konsten kan bjuda oss.

Sålunda har den Spitta-Smend-ska reformrörelsen i sitt organ:

¹ Spitta: *Zur Reform des evangelischen Kultus*, Göttingen 1891, s. 18. Jfr Gustav Mensching: *Die liturgische Bewegung in der evangelischen Kirche*, Tübingen 1925, s. 5.

² *Julius Smend*: *Vorträge und Aufsätze*, Gütersloh 1925, s. 12.

»Monatschrift für Gottesdienst und kirchliche Kunst», som utkommit allt sedan 1895, alltjämt kämpat för ädla och upphöjda former åt kyrkorummets och för dess konstnärliga utsmyckning och för »att fönstren må fyllas med glasmålningar, så att den distraherande vardagsvärlden må utestängas och ett högtidligt, brutet ljus må behärska rummet» (Spitta: Zur Reform, s. 17). Men framför allt består denna reformrörelsens betydelse däri, att den eftertryckligt hänvisat på kyrkomusiken och vunnit tillbörlig plats i det gudstjänstliga livet åt denna. Den övertygelsen, som i vår tid slutligen blivit allmän egendom, att första platsen i liturgien tillkommer den gammalprotestantiska koralen, ha vi att tacka Spittas och Smends bemödanden under årtionden. Likaså är det deras förblivande förtjänst att hava förhjälpit Johann Sebastian Bachs, Heinrich Schütz' och andra evangeliska tonsättares odödliga verk till en ny uppskattning.

Om man fattar i sikte de i trängre mening liturgiska krav, som uppställdes av denna äldre reformrörelse, såsom denna kallas i motsats till den yngre rörelsen, vår tids strävanden, så måste man fastslå, att den förordar en måttfull *modernisering* av de gudstjänstliga formerna. Visserligen avböjer den Spitta-Smendska riktningen icke helt och hållet ett återupptagande av gamla moment, men den betonar eftertryckligt, att man måste taga den förändrade tiden med i räkningen, »eljest blir resultatet blott ett konstlat liv utan folklighet och livskraft» (Spitta: Zur Reform, s. 28).

I sammanhang därmed står strävandet att sorgfälligt vårda förbindelsen mellan *folksed* och guds-

tjänst. De i denna riktning gående strävandena hava sedan vidare fullföljts av den bykyrkliga rörelsen (Dorfkirchliche Bewegung). I motsats till upplysningstiden, då en mängd lokala seder och bruk åsidosattes, emedan de ansågos förnuftsvidriga, söker man nu i dessa kretsar verka för att bevara allt gammalt och ursprungligt i landsortsbefolkningens uppfattnings- och handlingssätt och förbinda det med det kyrkliga livet.

Vidare bemödar man sig om ett levande sammanhang mellan alla de enskilda momenten i det gudstjänstliga förloppet. Gudstjänsten skall bilda en *liturgisk enhet*: d. v. s. mellan de olika delarna skall vara ett meningsfyllt sammanhang. (Jfr Theodor Voss: Gudstjänsten såsom liturgisk enhet)¹. Utifrån detta kritiserar man den nedärvda lutherska liturgien, emedan denna blott är en ruin av den romerska mässan och därför än mindre än denna ett konstverk. Det omdöme, som Schian i sin »Praktiska Teologi»², s. 106 faller om den romerska mässan: »Otaliga äro luckorna och rämnorna i dess byggnad. Ordningen är alls icke klart och logiskt grundad», detta omdöme överföres av den äldre reformrörelsen även på den lutherska liturgien och tjänar som grund för dess strävan att framföra en nygestaltning av den evangeliska gudstjänsten.

I samband med avlägsnandet från Luther står även bemödandet att fråntaga den protestantiska kulturen dess karaktär av att vara blott predikogudstjänst. Man bekämpar med eftertryck den vitt utbredda uppfattningen, att den undervisande predikan är huvudsaken och allt annat bisak. Fastmer måste tonvikten

¹ Theodor Voss: Der Gottesdienst als liturgische Einheit, Göttingen 1915.

² M. Schian: Grundriss der praktischen Theologie, Giessen 1922, s. 106.

läggas på de former, i vilka *Guds närvaro* på ett alldeles särskilt sätt kommer oss nära, och i vilka vi *tillbedjande* höja oss till den högste. Man arbetar å ena sidan för mystiska och irrationella element i liturgien och bemödar sig å andra sidan om att en levande aktivitet, ett liturgiskt medverkande, skall hos församlingen träda i stället för det passiva predikohörandet. För båda finner man lämpliga former särskilt i musik och sång. För att göra den gudstjänstfirande församlingen levande delar man upp dem i grupper (t. ex. liturg och församling, kör och församling, män och kvinnor, barn och vuxna), som svara varandra i växelsång. Gudstjänster utan predikan, i vilka blott musik, sång, skriftläsning och bön hava plats, skola påverka sinnet och känslan. För att den vanliga gudstjänsten skall fråntagas karaktären av en predikosammankomst, arbetar man slutligen för att predikan blir kultpredikan, d. v. s. att den ej skall gå ut på undervisning eller omvändelse, utan att den i samklang med de övriga delarna av liturgien skall bemöda sig om att framställa den av Gud åt församlingen skänkta frälsningen.

På detta sätt har från den äldre reformrörelsen utgått och utgår alljämt en rad av uppslag. Det är ju ännu på länge icke så, att de berättigade kraven i dessa kultreformer allestädes hava funnit sitt förverkligande. Och därför kan det icke vara annorlunda än att vår tids reformsträvanden i stor utsträckning har gjort dessa ännu icke uppfyllda fordringar till sina. Och dock får man icke betrakta vår tids liturgiska rörelse enbart såsom fortsättningen av de Spitta-Smendiska strävandena före kriget, ty för det första finnas nu strömningar, som äro orienterade

efter alldeles nya riktpunkter, såsom den högkyrkliga rörelsen, den efter Otto uppkallade riktningen och Berneuchener-konferensen, och för det andra hava även de kretsar, som förblivit i närmare förbindelse med den äldre reformrörelsen, inriktats på nytt sätt. Detta *nya* karaktäriserar professor Niebergall¹ med följande ord — icke utan ironiserande sidohugg —: »I sammanhang med den förändrade kulturuppskattningen efter sammanbrottet ha vi blivit frommare, djupare, mer mystiska. Allt vad ändamål och förstånd heter avböjes; i dess ställe står högt i pris allt som blott har sammanhang med själ, djup, hinsides. Även jaget med dess personlighet måste träda tillbaka för det objektiva. I stället för förståndsmässig uppfordran begär man nu vila i gudstjänsten, på sin höjd tillbedjan och försjunkande i det eviga och oändliga. Så är nu en utpräglad kultisk romantik modern. Den kultiska pendeln ger därför starkt utslag åt höger. Och till höger står Rom med sitt mystiskt-magiska kultväsende. Mysterier, tyst bön (schweigerender Dienst), psalmodiering, processioner med vaxljus och diakoner, brokiga färger och festlig musik — allt detta gäller i dag mer än någonsin såsom oumbärligt även för evangelisk kult».

Det är otvivelaktigt så, att nutidens liturgiska rörelse får sin prägel av den med stor omedelbarhet frambrytande längtan efter religiös upplevelse, av betonandet av känslans rätt, av den i vida kretsar utbredda dragningen till mystik och av den nyvaknande längtan efter det överindividuella. Men inom detta allmänna låta sig olika särdrag fastställas, som stundom i en sidoström blivit den utslagsgivande faktorn.

¹ Kultus und Kunst, herausgegeben v. Curt Horn, Berlin, s. 18.

Om man bortser från vissa enskildheter, kan man urskilja tre huvudriktningar: nämligen den konstnärliga, den mystiska och den högkyrkliga.

I den

Konstnärliga Riktningen

fortsätter den äldre reformrörelsens strävan, att framdraga de sköna konsterna till gudstjänstens höjande. Det nya består därvid endast i att för det första den ovan karaktäriserade stämningen träder i förgrunden vid utformandet av gudstjänsten, och att för det andra flera av de sköna konsterna tagas i anspråk och att överhuvud nya gudstjänstformer prövas. Jämte de äldre »liturgiska» gudstjänsterna utan predikan komma då närmast högtidsstunder med episk karaktär, som Mensching kallar dem i sin bok »Den liturgiska rörelsen i den evangeliska kyrkan» s. 36. Han skriver därom: »Vi mena därmed gudstjänster, vid vilka historiskt eller religiöst stoff meddelas församlingen i form av berättelse, sång, föreläsning och bön. För att giva en föreställning om vad som menas, meddela vi här planen för en sådan gudstjänst av Michaelis: (M. G. K. 1922, s. 203 ff.): Tema: Inblick i Luthers hemliv. Orgelförspel. I. En plats för gudomlig frid. II. En plats för bön. III. En plats för arbete. IV. En plats för kärlek. V. En plats för glädje. De enskilda delarna utfyllas så av korta berättelser över de olika temata, föredragna av en 'förtäljare', och avbrutna av sång av församling och kör». Liknande högtidsstunder föreslogos även år 1924 av Spitta i anledning av psalmbokens 400-årsjubileum.

Ännu ett nytt slag av gudstjänster utgöra de uteslutande *musikaliska andaktstunderna*. Vid anordnandet av dem utgick man från den uppfattningen, att för många moderna människor har gudstjänsten med sin förstenade liturgi och sin mycket subjektivt inställda predikan blivit outhärdlig, men att för dessa människor kunde mycket väl en musikalisk andakt passa såsom ersättning. Guds ord skulle här bringas församlingen i musikens dräkt. Exempel på sådana högtidsstunder finnas i det stora sammverket »Högtidsfirande församling»¹. Denna bok giver över huvud en levande bild av de liturgiska reformsträvandena i det evangeliska Tyskland, alldenstund alla riktningar här komma till orda. Tyvärr är det dock mycket svårt att finna sig till rätta med boken på grund av det stora samlade materialet (58 uppsatser och 250 förslag av 136 medarbetare).

Ett annat slag finna vi i *ljusbildsgudstjänster*, varvid predikan ersättes med bilder ur den religiösa konsten. Prästen förklarar dem med egna ord eller uppläser en dikt, som motsvarar bilderna. I många förslag förekommer tyst andakt inför den korsfästes bild. Det hela genomväves av skriftläsning och sång.

Av särskilt intresse äro slutligen gudstjänster, i vilkas medelpunkt står en *åskådlig-dramatisk handling*. Därvid må man å ena sidan tänka på de bemödanden, som gjorts för att förnya de medeltida mysteriespelen. Ungdomsrörelsen upptäckte jämte den gamla folkvisan även det gamla folkspelet, jul-, passions-, påsk- och paradisspelet, dödsdansen m. m. och begärde för sina högtider templets

¹ Feiernde Gemeinde, herausgegeben von Oskar Goehling. Verlag des Evang. Pressverbandes. S. 313—340.

helgade rum. I förstone rönte tanken på sådana utföranden inom kyrkan mycket motstånd, men så småningom blev man vänligt stämd gent emot tanken, och så ha på flera orter i Tyskland dessa nya gudstjänstformer fått hemortsrätt vid kyrkoårets höjdpunkter. Vid sidan av de framställningar, som anknöto till de gamla folkspelen, uppstodo även helt och hållet nya såsom »Domspiel» och skördefestspel¹. Men å andra sidan måste man jämsides med de åskådligt-dramatiska gudstjänsterna även tänka på sådana, vid vilka icke ett helt spel utan blott enstaka symboliska handlingar framställas. På ett banbrytande sätt har Pfarrer Lic. Strewe i sin bok: »Liturgien såsom åskådande och handlande»² kämpat för denna gudstjänstform. I sammelverket »Feiernde Gemeinde» finnes av denne författare ett utkast till en aftongudstjänst, i vilken särskilt de tekniska anmärkningarna äro intressanta. Vid sidan av anvisningar för liturgens uppträdande, då han stiger upp till och träder fram för altaret, då han tänder ljusen, faller på knä, vänder sig om o. s. v., stå följande anmärkningar: »Fioler eller lutor ta upp tonen, och gå över i melodien: 'Ach, bleib mit deiner Gnade'. Utifrån komma gestalter i enkla, icke teatraliska kläder med ljus och blommor i handen», vidare: »Liturgien bekransar altaret. Processionen höjer ljusstakarna», ytterligare: »Processionen vänder sig mera mot altaret och sänker ljusstakarna» och slutligen: »de räcka

varandra händerna», medan liturgen först citerar ord av Goethe ur andra delen av Faust: »Steigt hinan zu höherm Kreise» och säger därefter: »Hände verschlingt freudig zum Ringverein!». Om Strewes förslag i »Die Liturgie als Schauen und Handeln» skriver Flemming i sin bok: »De drivande krafterna i den lutherska gudstjänstreformen»³ följande: »Han har en så rik symbolisk apparat, att man erinras om en scenutstrysel. Han ger en passionsfest med temat: 'Döden-Livsporten'. Då uppbygges faktiskt livsporten — han kallar den dödsporten —: två svarta pelare, därpå en skära och höga ljus, livets träd, murgröna och akasiekvistar. För pingstfesten är en 'flammande eld' symbolen. Vid skördefesten ser man en korg rovor, en kanna mjölk o. s. v. Vid reformationsfesten skall Luthers karaktär symboliseras utom genom bibel och kalk även av en ståtlig hammare. Döden framställs genom utsläckande, uppståndelsen genom tändande av ljusen». — Det kan icke förnekas, att detta slags fester kunna förefalla många människor mycket stämningsfulla, men man måste dock fastslå, att här ha den evangeliska gudstjänstens vägar på ett betänkligt sätt övergivits. Och därför möta också sådana symboliska handlingar mycket mera motstånd än anslutning. Här överdrives de liturgiska åtbördernas betydelse, vilken eljest med all rätt beaktas av den liturgiska rörelsen. Formen och den åskådliga framställningen ställes här så starkt i

¹ Jämför härtill Gircons uppsatser: Die Entwicklung des Mysterienspiels zum darstellenden Gottesdienst in der Neuzeit, och Wallau: Gottesdienst, religiöses Spiel, Symbolhandlung, båda i »Feiernde Gemeinde», och den av den senare nyligen utgivna skriften: Zur Technik des religiösen Laienspiels, Verlag Kiefel, Barmen.

² Die Liturgie als Schauen und Handeln.

³ Flemming: Die treibenden Kräfte in der lutherischen Gottesdienstreform, Leipzig, Deichert, 1926, s. 77.

förgrunden, att innerligheten och själens höjande till det osynliga måste komma till korta.

Detta fel söker den andra riktningen,

Den mystiska riktningen

att undvika. Den söker att utgestalta gudstjänsten så, att »der Schweigende Dienst» (silent worship), alltså just undanskjutandet av allt utgestaltat och utformat, bildar höjdpunkten. Ledaren för denna riktning är författaren av den epokgörande boken »Das Heilige», professorn i systematisk teologi vid universitetet i Marburg, *Rudolf Otto*. Ursprungligen verkade jämte honom professor *Friedrich Heiler* i samma riktning men alldeles självständigt. Under många år har han hållit morgon- och aftonandakter i ett gammalt kyrkogårdskapell i Marburg, vilka äsyfta ett »andäktigt försjunkande i Guds och hans uppenbarelses djupheter och hemligheter»¹. Emellertid har han numera anslutit sig till den högkyrkliga riktningen, såsom han själv förklarar i den andra, fullständigt omarbetade upplagan av sin skrift »Katolsk och evangelisk gudstjänst»². Vi skola därför inskränka oss till Ottos och hans medarbetares skrifter, då vi nu gå att närmare karaktärisera den mystiska riktningen.

Redan i den första upplagan av sin bok »Das Heilige» av år 1917 krävde Otto i sin strävan att återuppväcka känslan av *tillbedjan* inför det Heliga den »Tysta tjänsten» (»Schweigender Dienst») såsom ett lämpligt gudstjänstligt uttryck. För honom kommer det framför allt

an på att vid sidan av den första delen av gudstjänsten, vilken numera är den nästan ensamt förekommande och som är ägnad ordets förkunnelse, ställa en andra, brett utbyggd del, i vilken tillbedjan skulle komma till sin rätt och vilken skulle finna sin höjdpunkt i den heliga tystnaden. »En sådan tystnad uppnås vid upphörandet av alla yttre ord och yttre iakttagelser men för den oövade ännu under ett inre talande såsom självhängivelsens bön till den Närvarande. Men så småningom övas man i tystnad. Till den yttre tystnaden kommer då den inre, själens och alla dess krafters fullständiga sabbatsvila och stillhet, det lugna försjunkandet i den eviga grunden, själva föreningens höga under»³.

För utgestaltandet av *böneavdelningen efter predikan* ger Otto följande förslag i sin bok »Till förnyelse och utgestaltande av gudstjänsten»⁴. Efter psalmen, som följer på predikan, låter han pausen med församlingsoffer och tillkännagivanden följa. Därpå kommer en s. k. »Aufwärtspsalms», utförd växelvis mellan predikanten och diakonen med församlingen, såsom: »Stå upp, var ljus . . .», eller: »Herre, vår Herre, huru härligt är ditt namn . . .» eller eljest en psalm ur Psaltaren eller psalmartat stycke. Sedan skall trosbekännelsen följa, som i den vanliga gudstjänstordningen hänvisas till altartjänsten före predikan, vidare flera böner och en litania (i särskilda fall skall dessutom prefation med Sanctus, Hosanna och Benedictus föregå bönerna), därpå epikles och »tigande

¹ Jfr Mensching o. a. a., s. 9.

² Heiler: Katholischer und evangelischer Gottesdienst, München, Reinhardt 1925; till grund för detsamma ligger ett i april 1923 i Malmö hållet föredrag: Den kristna gudstjänstens huvudformer, tryckt i Kristendomen och vår tid, 1924, 21 ff.

³ Jfr R. Otto: Das Heilige, Göttingen 1922, s. 321, och Mensching o. a. a., s. 9.

⁴ Otto: Zur Erneuerung und Ausgestaltung des Gottesdienstes, Giessen 1925.

tjänst», avslutat med gemensamt uttalat Fader vår, salutation, slutbön och välsignelsen.

Det, som den Otto'ska riktningen vidare har att bjuda den liturgiska rörelsen, finnes i den lilla boken: »Chorgebete»¹. Med »Chorgebete» menar Otto sådana böner, som uttalas i korus, d. v. s. gemensamt och växelvis. Därtill framdragas i första hand psalmer och psalmartade stycken ur profeterna men även de stora rytmiska styckena ur nya Testamentet. I stället för den förut vanliga men nu mestadels bortglömda psalmodieringen, vill Otto genom denna lilla bok införa den i korus talade bönen. Mensching skriver om denna form i sin bok »Den liturgiska rörelsen i den evangeliska kyrkan»: »En sådan bön är redan i fast bruk i Englands och Amerikas protestantiska kyrkor. Vi iakttaga, att den talade bönen har en särskild uttrycks kraft. Man känner tydligt den talade bönen såsom ett mera omedelbart och intimt uttryck än den av orgeln ledsagade sången. Här bortfalla alla yttre band, och bönen, ty om sådan rör det sig och icke om uppförande av teatraliska 'talkörer', kan utveckla sig fritt. Raskt inställer sig hos den på detta sätt bedjande församlingen medvetandet om att vara en församling».

En annan gåva från denna riktning är den av Otto föranstaltade och med inledningsord försedda översättningen av *Emanuel Lindersholms* Nya evangeliebok. Genom densamma har diskussionen om kyrkoårets utgestaltning befordrats. Och slutligen må ytterligare hänvisas till att sedan början av

förra året Rudolf Otto tillsammans med Gustav Mensching och René Wallau utgiva: »Liturgiska Blad för predikanter och medhjälpare»², vilka meddela en rad av utförda utkast.

Vill man kortfattat karaktärisera strävandena inom den tredje rörelsen,

Den högkyrkliga rörelsen

kan man törhända säga: den vill gent emot den subjektivism, som gjort sig bred i den evangeliska kyrkan, vända tillbaka till det *objektiva* i uppfattningen av kyrkan, av ämbetet och sakramenten. Den högkyrkliga föreningen grundades i Berlin år 1918 och har sedan dess vunnit stor omfattning. Att den av denna förening burna rörelsen står i visst sammanhang med de ovan omnämnda strävanden, som utgingo från Löhe, Kliefoth o. a., framgår därav, att Wilhelm Herold, den siste utgivaren av *Siona*, vilken tidskrift upphörde år 1920, skriver i sammelvecket »Die feiernde Gemeinde» om den högkyrkliga rörelsen: »Vad Schöberlein och min fader D. Max Herold skådade i fjärran, det söker denna rörelse att förverkliga».

Den högkyrkliga riktningens fordringar kunna vi utläsa av dess program³. Här heter det: »1. Den högkyrkliga rörelsen önskar ett måttfullt tillbakaträdande av predikan, ett starkare betonande av de heliga sakramentens betydelse och deras objektiva karaktär — oefftergivlig förutsättning är deras utförande enligt den kyrkliga ordningen — och en rikare liturgisk utgestaltning av gudstjänsten . . . 3. Den vill genom smyckande av

¹ Otto: Chorgebete, Giessen 1925.

² Liturgische Blätter für Prediger und Helfer, herausgegeben von R. Otto, G. Mensching, R. Wallau; Verlag: L. Klotz, Gotha.

³ Monatschrift: Die Hochkirche, 1922, s. 1.

kyrkor och altaren göra rättvisa i gudstjänsterna åt sinnet för det sköna, ädla och sant folkliga och att det heliga innehållet städse skall bjudas i heliga, värdiga former. 4. Den vill hjälpa till att de fromma övningarna (kyrkobesök, bönetimmar, evangeliskt klosterliv) må tillbörligt uppskattas i reformationens kyrkor och komma i bruk . . . 6. Emedan Kyrkan är den av Kristus stiftade synliga frälsningsanstalten, måste ett — hennes betydelse motsvarande — inflytande på folklivet eftersträvas, och i den evangeliska kristenheten måste medvetandet om att tillhöra den stora Kristi Kyrka väckas och stärkas». — Detta program ger vid handen, att den högkyrkliga föreningen har icke allenast liturgiska mål, varför den understundom icke räknas till den liturgiska rörelsen. Det bör dock icke förbises, att den för det första målmedvetet ställt kyrkofolket inför kultproblemet och att för det andra den av densamma föreslagna förnyelsen av gamla gudstjänstformer bildar ett mycket väsentligt inslag inom de liturgiska strävandena i nutiden. Den vill tillbaka eller fastmera framåt till en evangelisk *Högmässa*, för vilken den finner förebilder i den gammallutherska, anglikanska, svenska och gammalkyrkliga gudstjänsten.

Till dels har inom denna förening även röster gjort sig hörda, som påyrka en starkare anknytning till den romersk-katolska mässan. Så möter oss i många högkyrkligas förslag hela den romerska katolicismens värld av former: användning av rökelse, offertorium, handtvagning, elevation med knäfall, fridskyss och annat. När man erinrar sig denna böjelse¹,

då förstår man, att många evangeliska förebrå den högkyrkliga rörelsen *katolicerande* tendenser, ehuru denna förebråelse icke är helt berättigad, då enligt evangelisk uppfattning ceremonierna såsom sådana varken giva något åt eller taga något från tron. Vida betänkligare är dock, att mångstädes med de katolska formerna förbundits dogmatiska föreställningar, vilka måste anses såsom återfall i romersk katolicism. Så företrädes t. ex. den uppfattningen, att sakramenten verka ex opere operato, att det prästerliga ämbetet har objektiv karaktär och att nattvarden är ett offer. Och i de teser, som Hansen offentliggjorde i »Hochkirche», återfinnas följande satser: »Reformationen kan med fog och rätt kallas deformation, emedan dess välmenta strävanden till största delen misslyckats».

Det i dessa satser ådagalagda avlägsnandet från Luther och reformationen har emot slutet av år 1924 fört till en skilsmässa. Från den högkyrkliga föreningen har det *Högkyrklig-Ekumeniska Förbundet* avskilt sig, emedan en rad av medlemmar med professor v. Martin i spetsen ansågo sig nödgade att tillbakavisa det förbindande i de reformatoriska bekännelseskriterierna. Detta nya förbund vill enligt sitt program² vara en förening av Kristustroende, som äro förbundna med varandra genom den lika iver för den »ena, heliga, katolska (d. v. s. allmänliga) och apostoliska Kyrkan». Den gemensamma grunden för sådant arbete är den gamla och odelade Kyrkan, alltså det 5:e århundradets kyrka. Förbundet bekänner sig alltså till de ekumeniska symbola såsom den allmänliga Kyrkans bekännelse

¹ Jfr Mensching o. a. a., s. 50 ff.

² Jfr dess Tidskrift »Una Sancta», 1925 I, numera på Fromanns förlag, Stuttgart.

och arbetar 1. för återställandet av . . . den biskopliga författningen med apostolisk succession; 2. för erkännandet av den objektiva karaktären i det heliga sakramentet; 3. för återställandet av den gammalkyrkliga liturgien, särskilt den heliga eucharistien såsom den kristna gudstjänstens huvudstycke och kärna; 4. för förnyande av den kyrkliga seden i anslutning till kyrkoårets tider; 5. för återupplivande av klosterkallet, inneslutande de därur senare framvuxna lekmannaordnarna och bruket av andliga övningar.

En värdefull eggelse för de liturgiska reformsträvandena har hela den högkyrkliga rörelsen givit därmed, att den har visat, att upptagandet av ekumeniskt stoff kan göra våra gudstjänster rikare. Detta krav framställes även av andra kretsar i vår tid, såsom synes av följande ord av Paul Althaus i hans skrift »Den evangeliska gudstjänstens väsende»²: »I våra gudstjänster måste varje gång givas plats åt en erinran om Guds hela Kyrka. Om »una sancta» (= den ena Heliga) erinra oss redan de gamla styckena av liturgien, kyrkosångerna, som de olika kyrkorna skänkt varandra (vi tyskar borde tillägna oss det bästa av åtminstone de nordiska kyrkornas skatter; vem ger oss levande översättningar t. ex. av Grundtvigs andekraftiga sånger?), Fader vår och trosbekännelsen, de gamla perikoperna och högtidsbönerna. Men det måste ske mera: i kyrkobönen skulle uttryckligen alla kyrkor komma i åtanke, att Herren måtte rena och samla dem; alltse-

dan Stockholm har en större vidhjärtenhet och större allvar i bönen för hela Kyrkan blivit en ny plikt för oss. Och vi få ej fira någon nattvard utan den gamla bönen från 'de tolv apostlarnas lära': 'Tänk, Herre, på din Kyrka, fräls henne från allt ont och fullkomna henne i din kärlek och för henne, den helgade, från de fyra väderstrecken samman i ditt rike, som du har berett för henne'».

Denna överblick åskådliggör för oss de huvudsakligaste tendenserna, som träda i dagen i nutidens liturgiska rörelser: betonandet av formen i den konstnärliga riktningen, av tillbedjan i den mystiska och av det objektiva i den högkyrkliga riktningen. Vid första påseende kan man tycka, att dessa tre strömmar flyta alldeles oberoende av varandra, och helt visst äro skiljaktigheterna såväl i de föreslagna nya gudstjänstformerna som även alldeles särskilt i de till grund liggande dogmatiska åskådningarna ofta mycket stora. Och dock löpa trådarna stundom samman. Det finnes väl ingen högkyrklig, som icke även arbetar för tillbedjan och en helig och meningsfylld form, lika litet som i de andra riktningarnas skrifter och gudstjänstordningar det objektiva i bibelord och sakrament uteslutes. Den av mig företagna karaktäriseringen är alltså att förstå så, att det för var och en av dem givna slagordet endast framhäver det, som av ifrågavarande riktning alldeles särskilt betonas. (Forts.).

Adolf Allwohn.

¹ Jfr Mensching o. a. a., s. 12.

² Paul Althaus: Das Wesen des evangelischen Gottesdienstes, Gütersloh, Verlag Bertelsmann, 1926, s. 14.

Introitus- och gradualcyklarna.

Då undertecknad, som varit med om utarbetandet av den introitus- och gradualcykel, som publicerats i denna tidskrift, nu prövat den hittills utkomna delen av densamma, vill jag med redaktionens tillåtelse här framlägga några erfarenheter, som jag därunder gjort. Det ligger i sakens — och min egen — natur, att det mesta i mitt utlåtande blir kritik.

Först en allmän anmärkning angående introitus: den bör ej vara alltför kort. Ibland kan det ej bli mer än en enda vers, enär den närmast följande versen ej synes lämplig att ta med. Ex. Nyårsdagen, palmsöndagen, pingstdagen. Men i många fall kunde och borde den följande versen fått komma med, ej blott för innehållets skull, utan även för att få en fylligare introitus. Ex. 1 S. i advent och påskdagen samt juldagen, där vid tidig mäsas hela 55 måste sjungas.

I det följande vill jag endast hålla mig till sådana punkter, där jag anser en förändring nödvändig. Alla möjliga små önskemål kan man ju ej få uppfyllda. Är det någon särskild psalm, som man gärna vill ha med på en viss söndag, har man ju alltid den utvägen att placera den efter predikan. Skola vi få en fastställd introitus- och gradualcykel, måste däri ingående psalmer väljas så, att valet blir så objektivt som möjligt, att de valda psalmerna enkelt och naturligt ansluta sig såväl till texterna som till dagens plats i kyrkoåret och att både introitus och gradual omedelbart tolka något av den stämning, som bör vila över dagen ifråga.

Ur dessa synpunkter måste jag först påkalla ändring beträffande gradualen på 3 S. i advent. Psalmen 73 är visserligen föreslagen i evange-

lieboken; men när jag satte upp den på nummerlappen och ännu mer när jag med församlingen sjöng den i kyrkan, skedde det med stark inre opposition, mest kanske föranledd av den ofrånkomliga känslan, att 53: 1—4 är den rätta gradualen på 3 S. i advent. 53 ger utan tvivel det mest fullödiga uttrycket för den söndagens ämne: Herrens förelöpare. Icke evangeliets bokstav, utan dagens stämning bör här få vara avgörande.

Min andra anmärkning gäller *Midfastosönd*. Redan vid gradualcykelns uppgörande kände jag, vad som sedan alltmer bekräftade sig, nämligen att man ej kan börja gradualen med: »Ja, mot allt vadhelst mig kränker». Vid närmare granskning måste jag även säga mig, att 77: 4—6 icke ger uttryck vare sig åt söndagens tankar i allmänhet eller åt evangeliets i synnerhet. Att finna en ersättare är långt ifrån lätt. 153: 8—11 ligger väl närmast tillhands, men för min del vore jag mera böjd för 224: 1—3, vilken jag själv alltid använt. Tages den sistnämnda, måste Septuagesima få en annan gradual än den föreslagna, ex. 210: 4—11.

Beträffande påsktiden har jag flera önskemål. 2 S. e. påsk måste få en annan introitus. 313: 1 är en utmärkt psalmvers; men när jag pliktskyldigast i år använde den enligt förslaget, hade jag en omedelbar känsla av att den ej passade som introitus. Den griper mitt in i centrum av dagens ämne; man har liksom inte hunnit dit än, när man börjar gudstjänsten. Gärna har jag den såsom predikstolspsalm. Till introitus föreslår jag den av mig alltid använda 102: 3, där påsktankarna förenas med herdetanken. — Introitus på 3 S. e. påsk hade jag

även mycket svårt att förlika mig med. Den talar visserligen om längtan till Kristus, men ej om hemlängtan. Dess härliga melodi synes mig passa bättre i fastan än under glädjetiden mellan påsk och pingst. I stället föreslås 108: 1, 2. — Måhända vore det skäl i att ta under omprövning, huruvida ej 243: 3—7 vore rätt så bra till gradual som 128: 6—8. — På 4 S. e. påsk skulle jag såsom introitus vilja se 106: 1, 2. Evangeliet handlar om Anden, men detta behöver ju ej direkt komma till uttryck i introitus. Den bör i stället tala mera i allmänhet om »nyttan av Jesu bortgång».

Alla ämbetsbröder, som använt förslaget till introitus och gradual, ha säkert känt, vilken obeskrivlig lättnad det är att slippa fundera på valet av dessa psalmer. Den svåraste delen av psalmvalet är undan-gjord på förhand. Ingen må kalla det för prästerlig bekvämlighet att följa en sådan lista. Den som brukar lägga ned arbete på sitt psalmval, åtnjuter här en välbehövlig lättnad; den som brukar slarva med nummerlappen, får ålägga sig en hälsosam tukt. Blev en cykel fastställd, skulle alla känna tillfredsställelse över ordnade förhållanden på detta område. *David Glimborg.*

Recensioner.

Der deutsche Dom.

Vad är »Der deutsche Dom»? En samling liturgiska försök på uppdrag av Berneuchener-konferensen utgivna av Ludvig Heitmann, Karl Bernhard Ritter och Wilhelm Stählin. Framför mig ligga följande häften: Das heilige Abendmahl, Die Beichte der Gemeinde, Das Gebet der Tageszeiten, Der Psalter och Pfarrgebiete, samtliga utgivna å Hanseatische Verlagsanstalt i Hamburg (utan angivande av tryckår). — »Die Berneuchener Konferenz» — vad är då den? — En krets av evangeliska teologer och andra medlemmar av de tyska landskyrkorna, som sedan 1923 hålla årliga sammankomster (»Arbeitstagungen») i Berneuchen, en liten ort i Neumark. De liturgiska försök, som hava utkommit som häften i samlingen »Der deutsche Dom», hava vuxit fram ur detta gemensamma arbete. Avsikten är att göra ett försök »die liturgischen Einzelentwürfe Einzelner, welche immer nur für einen beschränkten Kreis von Fällen gültig sein können, abzulösen durch Ordnungen, die imstande wären, Pfarrer und Gemeinde nach Möglichkeit dem tastenden Versuch des Augenblicks zu entreissen und eine neue 'Einheit in Mannigfaltigkeit' für das gottesdienstliche Leben der evangelischen Kirchen vorzubereiten». Avsikten är sålunda den bästa. Ty på intet område behöver Tysklands söndertrasade evangeliska kristenhet bättre enhet än på det liturgiska. Att konferensen förvisso

icke vinner sitt mål är en annan sak. Överhuvud taget lär intet resultat av enhetssträvandena vinnas, så länge Tyskland är så rikt som för närvarande på stora liturgiska profeter, som alla mena, att just deras idéer äro de allena saliggörande.

Der deutsche Dom torde avgjort få räknas till de bättre utslagen av den oerhörda liturgiska verksamhetsivern i Tyskland för närvarande, beträffande vilken förhållandet mellan kvantitet och kvalitet i bästa fall torde kunna betecknas som omvänt proportionellt. Emellertid torde det erkännande, som bör komma de ovan angivna häftena till del, huvudsakligen tilldelas den goda viljan. Ty otvivelaktigt är avsikten högst betydligt bättre än utförandet. Över detta senare vilas i betänklig grad detta samma osäkra, valhänta drag, som präglar det mesta, som inom Tyskland under de senaste åren sett dagen på det liturgiska området och som har sin grund i att det mest traditionsbundna av allt traditionsbundet har ryckts loss från traditionen. Alla dessa snart sagt oändliga försök göra i all sin skiftande mångfald dock ett tröstlöst enahanda intryck, alldeles som man från åsynen av en mängd olika blomsterplanter, som uppryckts ur jorden och fått ligga i solen och torka, icke har kvar intrycket av livets mångskiftande rikedom utan av torkans enahanda. Planter, uppryckta ur jorden och därför snart förtorkade, äro alla dessa, oberoende av traditionen upp-

byggda liturgiska försök, de må sedan vara uttänkta av aldrig så skarpsinniga hjärnor. Under denna dom falla naturligtvis i första hand de båda häftena »Das heilige Abendmahl» och »Die Beichte der Gemeinde». Trots många goda detaljer verka de som helhet så underligt verklighetsfrämmande. Man känner ofelbart: detta är ej något som organiskt vuxit fram utan en konstprodukt. Men livet vill självt bilda sina former. Det låter inte forma sig efter nådiga modeller.

Vida mera tilltalande helhetsbilder er-

bjuda de båda andra häftena, av vilka det ena är avsett att erbjuda morgon- och aftonandakter för en vecka, det andra dagliga böner och böner vid särskilda tillfällen för prästerna. Idén är ju förträfflig. Skada blott, att bönerna icke sällan verka uppstyldade och vanprydade av effektsökeri. Trots detta må emellertid den förmodan uttalas, att den som gör sig besvär med att taga del av dessa båda häften, knappast skall ångra den nedlagda mödan.

K. P.

Meddelanden.

Lunds stifts Organist- och Kantorsförenings årsmöte i Kristianstad.

Lunds stifts organist- och kantorsförenings ordinarie årsmöte tog tisdagen den 12 juli sin början i Kristianstad under ordförandeskap av musikdir. Svante Sjöberg, Karlskrona. I sitt hälsningsanförande framhöll ordföranden bl. a., att organisationen under det gångna året haft glädjen se sitt medlemsantal ökas. Allmänna föreningen har sålunda över 700 medlemmar f. n., och stiftsföreningens medlemsantal har även något ökat.

Första frågan på föredragningslistan gällde ansvarsfrihet åt Centralstyrelsen, vilket beviljades. Av föreliggande berättelser framgick, att även ekonomin förbättrats under det gångna året. Till revisorer för granskning av allmänna föreningens räkenskaper föreslogos från Lunds stifts kantorerna Gustaf Svensson, Bosjökloster, och Carl Lindberg, Barsebäck. Föreningen uttalade sig för bibehållande av hittillsvarande arvoden åt centralstyrelsens sekreterare och kassaförvaltare. Härefter företogs val av revisorer för granskning av stiftsföreningens räkenskaper, och omvaldes därtill hrr Carl Lindberg, Barsebäck, och Joh. Persson, Billeberga, med hrr Ragnar Blennow, Björnekulla, och Tage Wikström, Ingelstorp, som suppleanter.

Det vid förra årsmötet behandlade förslaget om ändring av stiftsföreningens stadgar förekom nu för konfirmerande beslut. Föreningen beslöt vidhålla de vid förra årsmötet beslutade stadgeändringarna, vilka omedelbart skola träda i kraft.

Till ledamöter i stiftsföreningens styrelse för tiden 1928—1931 omvaldes hrr Svante Sjöberg, Karlskrona, Gustaf Svensson, Bosjökloster, och Harald Olbers, Kågeröd, med hrr Olof Wadborg,

Kristianstad, och Edvin Odell, Malmö, som suppleanter. Till ordförande i föreningen för en tid av fyra år omvaldes musikdir. Svante Sjöberg, och till vice ordförande för återstående tiden av sitt mandat musikdir. Axel Boberg, Malmö. Mötet utsåg till dirigent för föreningens sångkör musikdir. Olof Wadborg, Kristianstad, och till biträdande dirigent kantor Johannes Blennow, Löderup. — Efter en kort diskussion beslöts, att nästa årsmöte skall hållas i Lund. Till mötesbestyrelse utsågos, förutom ordföranden och v. ordf., som äro självskrivna, hrr A. O. Assar och O. Mellander, Lund, samt fröken Hanna Nosslin, Skabersjö.

Härefter behandlades frågan om gemensam rättshjälp för kårens medlemmar. Centralstyrelsen, som utsått denna fråga för stiftsföreningarnas hörande, ansåg, att en framkomlig väg vore, att föreningen beslutade om ett tillägg tillsvidare till årsavgiften av exempelvis 25 öre per medlem för att såmedelst öka fonden för rättshjälp, dels att underhandlingarna inleddes med Svensk Lärartidnings jurist. På förslag av hrr Olbers och Blennow beslöts, att en avgift av 25 öre per medlem toges av inlevererade medlemsavgifter och lägges till ifrågavarande fond, vilken fondering skulle pågå, så länge Centralstyrelsen anser kassans tillgångar tillåta ett sådant tillvägagångssätt. I övrigt uttalade sig föreningen för att underhandlingar inledas med Svensk Lärartidnings jurist. För besvarande av andra frågan om hur ett tjänstgöringsbetyg för kyrkomusiker lämpligast skall avfattas, tillsattes en kommitté, bestående av hrr A. O. Assar, C. Lindberg och R. Blennow, för utarbetande av ett förslag i frågan för behandling av mötet påföljande dag.

Efter första dagens förhandlingar hade styrelsen sammanträde, varunder

till sekr. omvaldes kantor G. Svensson, Bosjökloster, och till biträdande sekr. nyvaldes kantor H. Olbers, Kågeröd; till kassör omvaldes kantor J. Blennow, Löderup.

På aftonen den 12 juli var en musikstund anordnad i Trefaldighetskyrkan med en kort predikan av pastor Sam. Svensson, Åhus.

Den 13 juli började ånyo förhandlingarna kl. 10,15 f. m. Härvid förekom först ärendet om tjänstgöringsbetyg för kyrkomusiker, och antogs efter en stunds diskussion kommitterades förslag med någon modifiering, utgående på av föreningen fastställt formulär, upptagande bl. a. två betygsgrader. Beträffande frågan om församlingsången i kyrkan kunde efter en stunds livlig diskussion fastställas, att denna *icke* är på väg att försvinna utan fastmer synes ökas. Ett par bordlagda ärenden från föregående årsmöte behandlades härefter, och de framställda förslagen antogs.

Sista frågan på föredragningslistan gällde ersättning åt kyrkomusiker för tjänsteresor. I detta fall beslöts, att en skrivelse skulle tillställas Domkapitlet med begäran, att detta måtte hos församlingarna hemställa om att reseersättning må beviljas kyrkomusikern enligt samma grunder som för prästerskapet.

Efter förhandlingarnas slut väcktes förslag av kantor H. Olbers, att en sjukhjälp- och begravningskassa måtte bildas inom kåren, samt av musikdirektör Assar, att hemställan bör göras om upptagande av kollekt i landets kyrkor till förmån för fattiga kyrkomusikeränkor. Båda frågorna bordlades för behandling vid nästa årsmöte.

Till sist frambar kantor G. Modée mötets tack till ordföranden för sedvanligt utmärkt skötande av ordförandeklubban. Efter det psalmen 500 v. 7 avjungits, åtskildes mötesdeltagarna.

H. Olbers.

Större utrymme för kyrkokörerna å orgelläktaren. Kyrkosångens Vänners centralkommitté ingick den 12 sisl. februari med en skrivelse till Riksantikvarien med hemställan, att vid kyrkorestaurerings- och kyrkobyggnadsförslag tillbörlig hänsyn måtte tagas till att orgelläktaren göres så rymlig och ändamålsenlig, att kyrkokören får tillräcklig plats å densamma. I skrivelse av den 23 sisl. mars har Riksantikvarien till svar meddelat, att han

givetvis söker taga hänsyn till önskemål av ifrågavarande art, men att i många äldre kyrkor de kulturhistoriska, praktiska och estetiska hänsyn, vilka Riksantikvarien jämte K. Byggnadsstyrelsen ha att företräda vid bedömande av kyrkorestaureringsförslag, omöjliggöra alltför omfattande läktarutvidgningar. Riksantikvarien hade emellertid överlämnat en avskrift av centralkommitténs hemställan till Byggnadsstyrelsen, då det syntes honom, som om Byggnadsstyrelsen och vederbörande domkapitel mera hade att vid bedömande av dessa förslag taga hänsyn till de av sällskapet Kyrkosångens Vänner framhållna synpunkterna.

Kantorsval. Till kantor i Väsby och Vikens pastorat valdes den 19 juni den å 2:a förslagsrummet uppförde kantor Torsten Nilsson, Ö. Vemmenhög. Till organist och kantor i Värnamo valdes den 25 juni den å 3:e förslagsrummet uppförde organisten Sigvard Erlandsson, Mönsterås. Till kantorer vid förenade tjänster ha valts: i Dragsmark Hj. Niklasson därstädes, i Ekby Hj. F. H. Mattsson därstädes, i Hamneda Märta Emilsson, Ljung, i Östhammar P. Rogberg, Irsta, i Lilla Mellösa T. Hallinger, Otterstad, i Lid T. Lundberg, Bälunge, i Gudmundrå (Kramfors) H. Lind, Huddinge, i Skällerud H. Myrén, i Fyllered K. B. Lönnell, Knätte, i Långaryd R. Björkman, Ytterby, i Lerbo G. Forsmo därstädes, i Boxholm i Ekeby G. Arnell, Flistad, och i Täby Albin Kihlström, Rimbo.

På förslag till kantor i Burlövs församling ha uppförts musikdir. O. Mellander, Lund, musikdir. A. O. Assar, Lund, samt vik. org. Sven Nordblad, Malmö. Prov avläggs sönd. den 10, 24 och 31 juli. På förslag till kantor i S:t Peters klostret och N. Nöbbelöfs pastorat har kyrkorådet uppfört musikdir. T. Wählin, Lund, musikdir. S. Scherstén, Åhus, och musikdir. K. Ekberg, Malmö, i nu nämnd ordning. Provdagar bliva söndagarna den 28 aug. samt 4 och 11 sept.

Utmärkelser. Till riddare av Vasaorden har K. M:t den 21 juni utnämnt domkyrkoorganisten i Västerås, musikdir. H. Lindqvist. — Till kantor Emil Augustinsson, Ödeshög, överlämnades den 3 juli Pro Patrias stora medalj i guld för 40 års tjänstgöring som folkskollärare och kantor i Ödeshög.

Från stiftet.

Linköpings stift. Motala kyrka. Nyårsvaka: N. Kjellberg: Snabb som blixten, O. Olsson: O, Jesu värdes mig ledsaga. Fastls.: Passionsleis; Botd.: Palestrina: O, gode Jesu; passionspredikan: Kjellberg: O, Herre, slipper jag ej in. Långfred.: Hassler: O, huvud blodigt sårat. Påskd.: Pachelbel: Lovsång. 2:a bönd.: Morén: Gud har av sin barmhärtighet. Pingstd.: Abert: Bland människors barn.

Västerås stift. Gustafs kyrka. Pingstd. konsert av kyrkokören under medverkan av Gustafs musiksällskap. Dirigent och solist: organisten Anders Bond, Mendelssohn: Sonat d, Mendelssohn: Såsom hjorten trängtar (kör och orkester); Mozart: Andante ur Symfoni D; Reger: Benedictus; Josephsson: Se, din konung kommer, Var kristtrogen; O. Olsson: Trettondedagssång; Passionsleis; Morén: Se, vi gå upp till Jerusalem; Blom: Krist är uppstånden; Widéen: Se Kristus på Guds högra hand.

Lunds stift. Trälleborgs kyrka. Tref.-sönd.: Installation: Mendelssohn: Hur

ljuvliga de budskap, J. S. Bach: Ur pingstkantaten: O, gläds min själ.

Göteborgs stift. Göteborgs Domkyrka. 14 juni musikstund (i samband med prästmöte), anordnad av Kyrkosångens Vänner. Dirigent: domkyrkokomm. Rob. Janson; vid orgeln: musikdir. H. N. Asplöf. Kör: R. Janson, Helig (för blåsinstr., orgel och 8-st. kör); ur Luthers Deutsche Messe: Esaias såg den allraheligste; J. S. Bach: kommen för Herren (sv. ps. 638; för 3 trumpeter, pukor och kör). Orgel: Koralimprovisationer av S. Karg-Elert: 1. Ein feste Burg ist unser Gott; 2. O Gott, du frommer Gott; 3. Wer weiss, wie nahe mir mein Ende. Kör: koraler i sättning av J. S. Bach: S. Hassler: O huvud, blodigt, sårat; Joh. Crüger: Jesus är min hägnad; J. R. Ahle: Gud, det är nog; — Vår Gud är oss en väldig borg. G. A. Fischer: Preludium och Fuga över koralen 124 (för orgel, 2 trumpeter, 2 basuner och pukor).

Ledigförklarade kyrkomusikertjänster.

A) Utan förening med folkskollärartjänst:

- Klock-, org.- och kantorstjänsten i *Lundby förs.*, Göteborg, sökes före 22 aug. (tillträde den 1 jan. 28). Lön 4,500 kr. + 500 kr. för inövande och ledande av kyrkokör.
- Klock-, org.- och kantorstjänsten i *Ö. Karups pastorat*, Hall. l., sökes före 27 aug. Lön: boställe om 22 1/2 tunnld jord samt kontant 543,38 kr.
- Klock-, org.- och kantorstjänsten i *Norrköpings Ö. Eneby förs.* sökes före 5 sept. Lön, inber. dyrtidstillägg och bostadsersättn., f. n. 2,720 kr.; ålderstill. å 300 kr. efter 5, 10 och 15 års tjänstgöring.

B) Förenade med folkskollärartjänst:

- I *Andrarum*, Blek. l., sökes före 11 aug. (adr. Lövestad); även för kvinnlig sökande. Skolform B 2; org.- och klock.-lön 500 kr. + 80 kr. i avkastn. av bost.
- I *Mo*, Gävleb. l., sökes före 12 aug. (adr. Helsingmo). Skolform B 2.
- I *Tynderö*, Vnorrl. l., sökes före 16 aug. Skolform B 2; slöjd, ev. fortskola. Klock.- o. org.-lön 600 kr. samt boställsjord.
- I *Ekeby*, Örebro l., sökes före 16 aug. (adr. Sköllersta). Skolform B 2; slöjd, fortskola. Klock.- o. org.-lön 700 kr. + ca 60 kr. i avk. av klock.-jord.
- I *Hortlax*, Norrb. l., sökes före 17 aug. Skolform B 1; fortskola. Klock.- o. org.-lön 850 kr.
- I *Gustaf Adolf*, Skarab. l., sökes före 17 aug. Skolform B 2; fortskola. Klock.- o. org.-lön 700 kr.
- I *Vallda*, Hall. l., sökes före 17 aug. (adr. Norbyvallda). Skolform B 1; fortskola. Klock.- o. org.-lön 700 kr.
- I *Kjula*, Söderm. l., sökes före 19 aug. (adr. Kjula, Eskilstuna). Skolform B 1; slöjd, fortskola. Klock.- o. org.-lön 800 kr. + 200 kr. för inövande och ledande av kyrkokör.
- I *Multrä*, Vnorrl. l., sökes före 20 aug. Skolform C 1; slöjd (med 50 kr. komm. lönetillägg), fortskola. Klock.- o. org.-lön 500 kr. + avk. av boställsjord.
- I *Tossene*, Gbgs o. Boh. l., sökes före 30 aug. Skolform C 1; obl. jordbruksbet. fortskola. Klock.- o. org.-lön 500 kr. + f. n. dyrtidstillägg 250 kr.
- I *Irsta*, Västm. l., sökes före 30 aug. (adr. Västerås). Skolform B 1; slöjd (arv. 200 kr.), jordbruksbet. fortskola. Klock.- o. org.-lön 800 kr.
- I *Stora Kil*, Värml. l., sökes före 31 aug. (adr. Kil). Skolform A; klock.- o. org.-lön 900 kr.
- I *Pajala*, Norrb. l., sökes före 2 sept. Skolform B 2; kyrkl. förrättn. på finska. Klock.- o. org.-lön 600 kr.
- I *Nyed* (Molkoms skola), Värml. l., sökes före 10 sept. (adr. Molkom). Skolform B 1; slöjd, fortskola. Org.- och klock.-lön 1,000 kr.
- I *Huaröd*, Krist. l., sökes före 13 sept. Skolform B 2; org.- och kantorslön 300 kr. + nyttjanderätt till klockarejord.
- I *Kall*, Jämtl. l., sökes före 13 sept. Skolform B 2; klock.- o. org.-lön 800 kr.
- I *Rimbo*, Sthlms l., sökes före 15 sept. Skolform B 2; klock.- o. org.-lön 600 kr. samt klockarejord.
- I *Otterstad*, Skarab. l., sökes före 15 sept. (adr. Kållandsö). Skolform C 1.
- I *Släp*, Hall. l., sökes före 15 sept. (adr. Norbyvallda). Skolform B 1; slöjd, fortskola. Lärarelön 100 kr. utöver lag; klock.- o. org.-lön 700 kr.

PÅ C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG HAR UTKOMMIT:

Av **PREBEN NODERMANN:**

Kapellmästare vid Lunds Domkyrka.

PRELUDIER vid gudstjänsten. Pris 2 kr.

SMÅ KORALPRELUDIER för gudstjänsten. Pris 2 kr.

TRESTÄMMIGA MOTETTER (Lunds Domkyrkas Körsånger 1—5). Pris 1 kr.

1. Kom, Guds dyra gåva!
2. Vid min Jesu sida.
3. Väktare av himlens bud.
4. Hjorten häftigt längtar.
5. Lovom Herran!

HÖGTIDSKÖRER (Lunds Domkyrkas Körsånger 6—10).
Pris 1 kr.

6. Hosianna.
7. Ära.
8. Det är en ros utsprungen.
9. Ditt huvud, Jesu, böjes.
10. Vid Reformationsfest.

TRE- OCH FYRSTÄMMIGA MOTETTER (Lunds Domkyrkas Körsånger 11—14). Pris 1 kr.

11. Mitt hjärta, Jesu, denna dag.
12. Du tålig var.
13. Lovpsalm.
14. Kristus är uppstånden.

ANDLIGA KÖRSÅNGER för hemmet. Pris 1 kr.

1. Upp, psaltare och harpa!
2. Din klara sol går åter opp.
3. Livets färd.
4. Hur länge.
5. O Gud, till dig jag flyr.

UNGDOMSKÖRER för högre allmänna läroverk. Pris 1 kr.

1. Vår svenska fana.
2. Till Norden.
3. Sångarglädje.
4. Friheten.
5. Engelbrektsmarschen.

TJUGOTRE BARNVISOR för svenska skolor och hem
av *J. Nyvall*. Pris 50 öre.

»Det skall i få ord sägas, att dir. Nyvall, organist i Solna kyrka och sånglärare vid samtliga skolor i församlingen, i detta verk visat sig vara den insiktsfulle pedagogen och den varme barnvännen i lika hög grad, som han är den borne musikern. Man väntar, att sångsamlingen skall komma att ståta med det bekanta: »Veni, vidi, vici».

Genom det ackompanjemang, som är tillagt varje sångnummer, blir arbetet lika kärkommet för den lille eller de små i hemmet som i skolan, där det ju eljest är »massverkan» som livar och stöder utförandet. Och den praktiska åtgärden är vidtagen, att vid föredragning av ett nummer, vilket som helst, bladet icke behöver vändas.

Sånghäftet, som har vårdad utstyrsel och gör intryck av soliditet och hållbarhet, är häftat i stark, böjlig kartong, säljes till det oväntat billiga priset av 50 öre — något som är överkomligt för varje liten »sångare».

John Morén i Folkskolans Vän.

